

KRZYSZTOF SIWEK
Uniwersytet Wrocławski
Instytut Historyczny
ORCID: [0000-0002-6259-1673](https://orcid.org/0000-0002-6259-1673)

**AMERYKAŃSKI PRZYJACIEL? PROBLEM GRANIC POLSKI
W KONTAKTACH AMBASADORA ANTHONY’EGO J. DREXELA
BIDDLE’A Z RZĄDEM WŁADYSŁAWA SIKORSKIEGO
W LATACH 1941–1943¹**

**AN AMERICAN FRIEND? THE ISSUE OF POLAND’S BORDERS IN
CONTACTS BETWEEN AMBASSADOR ANTHONY J. DREXEL BIDDLE
AND THE GOVERNMENT OF WŁADYSŁAW SIKORSKI IN 1941–1943**

ABSTRACT: The article deals with Polish borders and territorial issues seen from the perspective of the United States Ambassador to Poland Anthony J. Drexel Biddle’s contacts with the government of Władysław Sikorski in 1941–1943. The aim of the article is to present, on the basis of American and Polish archival materials, the American assessment of Polish border issues, as well as the expectations of the Polish government towards the United States and Western allies regarding territorial issues, particularly against the background of the Polish-Soviet relations evolving since 1941. The conducted research allows us to conclude that Sikorski’s government, which revealed to Biddle its readiness to compromise with the Soviets, could not count on support, let alone a guarantee from the United States that the pre-war shape of the Polish-Soviet border would be maintained.

KEYWORDS: Anthony J. Drexel Biddle, United States, Poland, USSR, borders, World War II

¹ Artykuł niniejszy jest rezultatem realizacji działania naukowego w ramach grantu Narodowego Centrum Nauki w konkursie Miniatura 2 o numerze rej. 2018/02/X/HS3/00728 oraz stypendium Fundacji z Brzezia Lanckorońskich w 2019 r. Jego podstawę stanowią materiały archiwalne z The National Archives and Records Administration w College Park, Franklin Delano Roosevelt Presidential Library w Hyde Park (USA), a także dokumenty Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego oraz The National Archives w Londynie.

Od chwili przystąpienia Stanów Zjednoczonych do wojny w grudniu 1941 r., które nastąpiło pół roku po podpisaniu układu polsko-sowieckiego, ambasador amerykański przy rządzie RP na uchodźstwie Anthony Joseph Drexel Biddle utrzymywał regularne kontakty z rządem premiera Władysława Sikorskiego w Londynie². Należał w tym czasie do nielicznych dyplomatów zachodnich „cieszących się wyjątkowym zaufaniem” Polaków³, którzy nazywali go nawet „najlepszym przyjacielem Polski”⁴. Jego znajomość przedwojennych stosunków Polski z Niemcami i ZSRR, a przede wszystkim jego wiedza o polskim spojrzeniu na europejskie problemy międzynarodowe czyniła z niego dyplomatę dobrze zorientowanego w całokształcie zagadnień Europy Środkowej i Wschodniej⁵. Dramat Polski podzielonej od 1939 r. przez okupantów linią paktu niemiecko-sowieckiego uświadomił Biddle’owi ogromne znaczenie kwestii granic i porządku terytorialnego, które od 1941 r. nabrały szczególnego znaczenia w kontekście stosunków polsko-sowieckich oraz udziału USA po stronie ZSRR w wojnie przeciwko III Rzeszy. Bez względu jednak na jego zrozumienie dla tragicznych wojennych losów Polski kwestią do rozstrzygnięcia pozostaje polityczna rola i stanowisko Biddle’a wobec sprawy polskiej widzianej z perspektywy interesów Stanów Zjednoczonych. Zasadne wydaje się zatem pytanie o jego ocenę starań rządu Sikorskiego o poparcie Stanów Zjednoczonych w obliczu równoległego zaostrzania się stosunków Polski z ZSRR w kwestii granic. Wyjaśnienie tego zagadnienia pozwoliłoby przybliżyć oczekiwania polskiego rządu względem aliantów zachodnich, a tym samym celowość lojalnej wobec USA postawy Polski jako zabezpieczenia przed terytorialną ekspansją sowieckiej Rosji⁶. Na uwagę zasługuje związek polskiego zagadnienia terytorialnego oraz stosunków polsko-sowieckich z relacjami politycznymi USA

² Termin „aliansi” w odniesieniu do Stanów Zjednoczonych należy potraktować tutaj umownie, ponieważ Stany Zjednoczone, w przeciwieństwie do Wielkiej Brytanii, nie podpisały podczas wojny układu sojuszniczego z Polską.

³ The National Archives and Records Administration (dalej: NARA), RG 84, Poland, (London) Mission Near the Polish Government in Exile (London), Supplemental General Records, 1943, Anthony Joseph Drexel Biddle, Memorandum, London 23 XI 1943.

⁴ Jan Ciechanowski, *Przegraną zwycięzcy. Wspomnienia ambasadora Polski w Stanach Zjednoczonych w czasie II wojny światowej*, Kraków 2017, s. 445–446.

⁵ W latach 1937–1939 Biddle pełnił stanowisko ambasadora USA w Warszawie, utrzymując częste kontakty z szefem polskiej dyplomacji ministrem Józefem Beckiem, zob. szerzej: Krzysztof Siwek, *Anthony J. Drexel Biddle wobec sytuacji międzynarodowej Polski w latach 1937–1939*, „Przegląd Zachodni”, 2018, 3, s. 97–126.

⁶ Na temat starań Sikorskiego w latach 1941–1943 o poparcie USA i Wielkiej Brytanii dla rozszerzenia terytorialnego Polski na zachodzie kosztem Niemiec przy założeniu polsko-sowieckiego „kompromisu” granicznego i utworzenia federacji środkowoeuropejskiej zob. szerzej: Sarah

z rządem Sikorskiego. Dałoby to być może odpowiedź na pytanie, co właściwie miał na myśli Biddle, określając generała Sikorskiego mianem polityka „przesadnie ambitnego” względem mocarstw anglosaskich, a zarazem „dostatecznego realisty” w stosunkach z ZSRR⁷. Dostępne archiwalia ambasadora USA mogą pozwolić na nową ocenę sprawy polskich granic podczas II wojny światowej, odsłaniając charakter jej uwikłania w politykę „amerykańskich przyjaciół” wobec Moskwy na długo przed kluczowymi decyzjami konferencji teherańskiej, jałtańskiej i poczdamskiej.

Na początku stycznia 1942 r., tuż po japońskim ataku na Pearl Harbor i wypowiedzeniu Stanom Zjednoczonym wojny przez Niemcy i Włochy, premier Władysław Sikorski powrócił z moskiewskiego spotkania z szefem sowieckiego rządu Józefem Stalinem do Londynu, po którym niemal natychmiast zapowiedział swoją drugą wizytę w Waszyngtonie⁸. W ocenie pułkownika Leona Mitkiewicza, szefa Oddziału II Sztabu Naczelnego Wodza, był to moment przełomowy, gdyż w tym właśnie czasie generał Sikorski „oswoił się z myślą, iż wypadnie nam coś oddać Rosji na wschodzie” w ramach budowy Polski „czystej etnicznie”⁹. W zamian za przewidywane ustępstwo wobec ZSRR premier zamierzał doprowadzić do uznania przez Stany Zjednoczone przyszłych wschodnich oraz zachodnich granic Polski „teraz, zaraz, natychmiast”. W sprawozdaniu dla Rady Ministrów premier potwierdził swój zamiar „dogadania się z Rosją Stalina na dłuższą metę”, oczekując przy tym „pełnego poparcia” sojuszników zachodnich dla Polski odbudowanej na wschodzie, a zarazem „obejmującej prastare dzielnice słowiańskie”¹⁰. Z tego właśnie powodu ambasador Biddle zwrócił uwagę Departamentu Stanu na przejawy nieufności polskiego rządu do mocarstw anglosaskich, a zwłaszcza do

Meiklejohn Terry, *Poland's Place in Europe. General Sikorski and the Origin of the Oder-Neisse Line, 1939-1943*, Princeton 1983, s. 79-118, 147-167.

⁷ Foreign Relations of the United States (dalej: FRUS), 1942, Europe, Volume III, Biddle, The Ambassador to the Polish Government in Exile (Biddle) to the Secretary of State, London 20 II 1942; NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940-1944, Box 10, Biddle, Survey of reactions of Allied Government circles to M. Stalin's reported post-war intentions, and their forward looking views, London 20 II 1942. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1942v03/ch11> (dostęp: 1 X 2018).

⁸ Rozmowy Sikorskiego ze Stalinem w dniach 3-4 XII 1941 r. dotyczyły przede wszystkim polsko-sowieckiej współpracy wojskowej; Ciechanowski, *Przegrani zwycięzcy*, s. 130-145.

⁹ Leon Mitkiewicz, *Z Generałem Sikorskim na obczyźnie. Fragmenty wspomnień*, Paryż 1968, s. 199.

¹⁰ *Sprawozdanie z podróży gen. W. Sikorskiego na Średni Wschód i do Rosji, 12 stycznia 1942 r.*, [w:] *Protokoły posiedzeń Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej*, t. IV: *grudzień 1941-sierpień 1942*, red. Wojciech Rojek, Kraków 1998, s. 83.

sojuszniczej Wielkiej Brytanii, którą przypisał właśnie niedawnym rozmowom Sikorskiego ze Stalinem¹¹. Powołując się bowiem na „miarodajne źródła brytyjskie”, twierdził, że Stalin „próbował sprzedać generałowi [Sikorskiemu] pomysł, aby Polska i inne kraje Wschodniej i Środkowej Europy zwróciły się w stronę Rosji, zamiast do Wielkiej Brytanii i USA” w planach powojennej odbudowy¹². Rzekomy brak zainteresowania mocarstw anglosaskich tym regionem Europy miał zostać zrekomensowany „zainteresowaniem Rosji pozycją Polski”. Z drugiej strony Sikorski odmówił wtedy podejmowania ze Stalinem dyskusji na temat przyszłego kształtu politycznego i terytorialnego Polski, ponieważ ujawnienie tych propozycji terytorialnych w Waszyngtonie czy Londynie uważał na razie za „wręcz niemożliwe”¹³. Był jednak gotowy wykorzystać przedstawioną rzekomo nieoficjalnie przez Stalina ofertę przesunięcia granic Polski na zachód do wytargowania od zachodnich aliantów pewnej gwarancji bezpieczeństwa terytorialnego kraju¹⁴.

Z tego powodu Sikorski wyraził przed ambasadorem USA swój niepokój, że zaledwie kilka tygodni po jego powrocie z Moskwy rząd sowiecki zmienił stanowisko, podejmując z dyplomacją brytyjską rozmowy o zaakceptowaniu aneksji dokonanych przez ZSRR w latach 1939–1941 w Finlandii, krajach bałtyckich, Bukowinie i Besarabii pod groźbą „porozumienia się z Niemcami”¹⁵. Choć terytorium Polski zostało wykluczone z negocjacji brytyjsko-sowieckich, Biddle podzielił się wtedy z ambasadorem Johnem Winantem swoimi podejrzeniami, że krążące po Londynie pogłoski o „powojennych intencjach Stalina mogły spowodować Polaków do działań, które z kolei wywołają podejrzenia Rosjan”. Jego

¹¹ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, Box 10, Biddle, Resume of events and influences which led up to the signing of Greek-Yugoslav and Polish-Czechoslovak Treaties, London 30 I 1942.

¹² *Ibidem*, Biddle, Confidential information from competent British sources in Russia regarding General Sikorski's recent conversations with M. Stalin, London 8 I 1942.

¹³ Oferta Stalina z 1941 r. w sprawie granicy wschodniej Polski nie jest dokładnie znana, a relacja Sikorskiego mówiła o propozycji „zmiany ciut, ciut [...] tak niewielkiej, że prawie niezauważalnej”. Ciechanowski nie ukrywał przed Sikorskim pewnego rozczarowania, że premier nie podjął ze Stalinem dyskusji na ten temat, w czasie gdy „dobiegały głosy hitlerowskiej artylerii praktycznie ostrzeliwującej przedpola Moskwy”, Ciechanowski, *Przegrani zwycięzcy*, s. 146–153.

¹⁴ Nie ma świadectw mówiących o sowieckiej ofercie z grudnia 1941 r. oparcia zachodniej granicy Polski na Odrze lub przyznaniu Prus Wschodnich, choć Sikorski posługiwał się tą rzekomą „obietnicą” Stalina w rozmowach z brytyjskimi dyplomatami. Zob. szerzej: Terry, *Poland's Place*, s. 245–260.

¹⁵ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, Box 10, Biddle, Memorandum, 5 III 1942.

zdaniem zwodząc wcześniej Sikorskiego obietnicą odbudowy „silnej Polski” oraz wizją jego wkroczenia do kraju na czele tworzonych w ZSRR polskich dywizji, Stalin zamierzał przede wszystkim „związać aliantów powojennymi obietnicami”. Pod wpływem rozmowy ze Stalinem Sikorski miał z kolei nabrać przekonania, że w przeciwieństwie do Wielkiej Brytanii spojrzenie Stanów Zjednoczonych na sowiecką Rosję „było bardziej wyważone”¹⁶.

Miał słuszność Biddle, przewidując teraz wzmożone wysiłki rządu Sikorskiego na rzecz zaangażowania Stanów Zjednoczonych w zapewnienie powojennego bezpieczeństwa terytorialnego Polski. Minister spraw zagranicznych Edward Raczyński obmyślał w tym czasie „taktkę obronną”, planując swoją podróż do USA w celu „wciągnięcia tamtejszego rządu w grę” zapobiegającą zawarciu przez Wielką Brytanię odrębnego układu z ZSRR kosztem granic Polski i niepodległości krajów bałtyckich¹⁷. Z tego właśnie powodu na początku lutego 1942 r. Sikorski przedstawił Biddle’owi rezultat swojej grudniowej wizyty w Moskwie. Zamierzając podbić stawkę w grze z USA, wspomniał mu o złożonej wtedy przez Stalina zapowiedzi odbudowy Polski „niepodległej i silnej” w oparciu o jej powojenną współpracę z ZSRR zamiast ze Stanami Zjednoczonymi i mocarstwami zachodnimi, dla których problemy polskie były „zbyt odległe”¹⁸. Nawijając do spraw terytorialnych, Sikorski wyraził nawet przed ambasadorem USA pewność, że „kwestia granicy zostanie ostatecznie uregulowana bezpośrednio między Polakami i Rosjanami” bez pośrednictwa aliantów zachodnich. Chociaż w sprawozdaniu dla Rady Ministrów bronił praw Polski do przedwojennej granicy na wschodzie, to jednak wspomniał o propozycji Stalina dotyczącej spraw terytorialnych, zaznaczając, że powrót do polityki „rozbijania Rosji w oparciu o niepodległą Ukrainę [...] byłby szaleństwem”¹⁹. Do takiego samego wniosku doszedł wówczas Mitkiewicz, wskazując na prowadzoną „naszym kosztem” przez Brytyjczyków grę wobec ZSRR, która nakazywała Polsce „wziąć byka za rogi i bezpośrednio

¹⁶ *Ibidem*, Biddle, Survey of reactions of Allied Government circles to M. Stalin’s reported post-war intentions, and their forward looking views, London 20 II 1942.

¹⁷ Edward Raczyński, *W sojusznicy Londynie. Dziennik ambasadora Edwarda Raczyńskiego, 1939–1945*, Londyn 1997, s. 129–134.

¹⁸ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, Box 12, Biddle, General Sikorski’s additional disclosures concerning his talks with M. Stalin, London 2 II 1942.

¹⁹ *Sprawozdanie z podróży gen. W. Sikorskiego na Średni Wschód i do Rosji, 12 stycznia 1942 r.*, [w:] *Protokoły posiedzeń Rady Ministrów*, t. IV, s. 82.

wszystko [...] omówić i możliwie załatwić z Rosją sowiecką”²⁰. W związku z tym Biddle odniósł wrażenie, że po ostatniej wizycie w Moskwie polski premier „nie liczył na uregulowanie tej kwestii [terytorialnej] na bazie granicy z 1939 r.” Wiązał natomiast możliwość ewentualnych „poprawek” granicznych na korzyść Sowietów ze swoimi „powojennymi ambicjami” pod postacią „przyłączenia Prus Wschodnich i pewnej formy bliskiego związku gospodarczego, politycznego i wojskowego z Litwą”²¹. Oczekiwał również możliwej kompensacji utraty terytoriów na wschodzie poprzez „włączenie w granice Polski przedwojennego niemieckiego Śląska”. To wszystko pozwalało Biddle’owi widzieć w Sikorskim „dostatecznego realistę” w odniesieniu do ZSRR, ale zarazem „nazbyt ambitnie” zabiegającego o poparcie polskich racji terytorialnych na zachodzie przez anglosaskich sojuszników. Znając dobrze wrażliwość Polaków w kwestii granic i spraw terytorialnych, spodziewał się „nacisków z ich strony zarówno tutaj [w Londynie], jak i w Waszyngtonie na jakąś formę zobowiązania”²². Wiedział już, że właśnie wskutek polskich zabiegów wykluczono Sowietów z zebrania międzysojuszniczego w londyńskim St. James’ Palace z 13 I 1942 r., gdzie wydana została rezolucja „potępiająca niemieckich przestępców wojennych”²³. Pamiętać należy, że właśnie z uwagi na dokonywane przez Niemców i Sowietów wysiedlenia oraz represje wobec ludności polskiej rząd Sikorskiego wyrażał wobec USA poważne zastrzeżenia co do zawartej w Karcie Atlantyckiej zasady samostanowienia narodowego, która mogła doprowadzić po wojnie do utraty polskiego terytorium nie tylko na rzecz ZSRR, ale także Niemiec²⁴.

Ambasador Biddle podejrzewał zatem, że premier Sikorski podejmie teraz działania na rzecz włączenia Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii do wydania nowej międzysojuszniczej deklaracji zasad, na jakich oparta miała być ich powojenna współpraca²⁵. Wynikało to, w jego przekonaniu, z uświadomienia

²⁰ W grudniu 1941 r. Stalin miał zaproponować Sikorskiemu „usunięcie raz na zawsze ogniska tarć i nieporozumień” poprzez „oddanie zagadnienia ukraińskiego w ręce rosyjskie”. Rozwiązanie to sprowadzałoby się do wymiany ludności przy pozostawieniu w granicach Polski „części Małopolski Wschodniej ze Lwowem”. Mitkiewicz, *Z Generałem Sikorskim*, s. 202–205.

²¹ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, Box 12, Biddle, General Sikorski’s additional disclosures concerning his talks with M. Stalin, London 2 II 1942.

²² *Ibidem*, Biddle, Memorandum, London II 1942.

²³ Raczyński, *W sojuszniczym Londynie*, s. 130.

²⁴ Terry, *Poland’s Place*, s. 272–278.

²⁵ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, Box 12, Biddle, Survey of reactions of Allied Government circles to M. Stalin’s reported post-war intentions, and their forward looking views, London 20 II 1942.

sobie przez Polskę oraz rządy kilku innych państw okupowanych Europy Środkowej i Wschodniej, że „w przyszłej Europie rolę zwycięzców będą odgrywały Wielka Brytania i Związek Sowiecki”²⁶, co skłaniało Polaków do poszukiwania poparcia w Stanach Zjednoczonych. Dla uzasadnienia polskich obaw Sikorski podzielił się w tym czasie z Biddle'em swoim niepokojem spowodowanym niedawną rozmową ze Staffordem Crippsem, ambasadorem brytyjskim w Moskwie. Miał on stanowczo twierdzić, że „jeśli Stany Zjednoczone i Wielka Brytania nie podejmą współpracy z Rosją, zanim Rosjanie dotrą do Berlina, to mniejsze europejskie narody będą musiały przyjmować rozkazy Związku Sowieckiego”. Powyższe stanowisko Crippsa było w oczach Sikorskiego tym bardziej podejrzane, że próbowało wiązać narodowy interes Polski z bezwarunkowym poparciem aliantów zachodnich dla polityki sowieckiej. Z drugiej strony doradca premiera Józef Retinger przedstawił ambasadorowi USA rozmowę Sikorskiego z Crippsem w nieco innym świetle. W jego bowiem przekonaniu Cripps widział możliwość „kompromisu w sprawie Litwy i polskiej granicy wschodniej”, który zakładałby „pewną formę konfederacji [Litwy] z Polską” oraz przesunięcie sowieckiej linii kolejowej Wilno–Lwów „na wschód od jakiegokolwiek ustanowionej granicy” polsko-sowieckiej²⁷. Warto dodać, że to właśnie Retinger wraz z Crippsem w znacznym stopniu przekonali Sikorskiego do idei „ostatecznego” porozumienia Polski z ZSRR²⁸. Relacja Retingera wydawała się zatem trafna o tyle, że na zebraniu oficerów sztabowych 4 III 1942 r. Sikorski nakreślił propozycję polskich ustępstw terytorialnych wobec ZSRR, wywołując niemałe zaskoczenie obecnego tam Mitkiewicza. Plan zakładał bowiem utratę przez Polskę „całego Polesia, wschodniego Wołynia i Podola” w zamian za „zachodnie Pomorze, Śląsk Opolski i Prusy Wschodnie”, które miały zostać „zagwarantowane” Polsce przez Stany Zjednoczone²⁹. Przekonanie rządu USA do tego projektu było jednak zadaniem karkołomnym z uwagi na amerykańską odmowę zobowiązania się do decyzji terytorialnych.

²⁶ *Ibidem*, Biddle, Resume of events and influences which led up to the signing of Greek-Yugoslav and Polish-Czechoslovak Treaties, London 30 I 1942.

²⁷ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, Box 10, Biddle, Memorandum, London 23 III 1942.

²⁸ Jan Pomiński, *Józef Retinger: Życie i pamiętniki „szarej eminencji”*, Warszawa 1990, s. 137–139.

²⁹ Oprócz nabytków terytorialnych na zachodzie Sikorski zamierzał wynegocjować zgodę Sowieców na federację Polski, Litwy i Czechosłowacji związanej antyniemieckim sojuszem z ZSRR przy założeniu „odpowiednich zmian w życiu wewnętrznym” tych państw. Mitkiewicz, *Z Generałem Sikorskim*, s. 221.

W tych okolicznościach ambasador USA zwrócił uwagę Departamentu Stanu na niebezpieczeństwo wynikające z nacisków politycznych polskiego rządu na USA w sprawie gwarancji terytorialnych. Komentując swoje rozmowy z Sikorskim, Biddle przywołał bowiem dyskusję z brytyjskim ministrem spraw zagranicznych Anthonym Edenem z lipca 1941 r., kiedy obaj wyrazili wspólną wolę powstrzymania „spodziewanych nacisków [Polaków] na zobowiązania terytorialne” ze strony mocarstw anglosaskich³⁰. Rozumiał przy tym nieufność Sikorskiego do „powojennych intencji Stalina względem Europy Środkowej, Wschodniej i Południowo-Wschodniej”, z którą wiązał wyjazd ministra Raczyńskiego do Stanów Zjednoczonych w lutym 1942 r. Ale w jego ocenie „Raczyński chciał uzyskać jakąś formę zapewnienia przeciwko możliwym ustępstwom [aliantów zachodnich] wobec rosyjskich nacisków”³¹. Potwierdzała to wypowiedź niewymienionego z nazwiska przedstawiciela rządu Sikorskiego, który miał powiedzieć ambasadorowi USA, że dla narodów Europy Środkowej i Wschodniej „Stany Zjednoczone były jedyną nadzieją na przyszłość”. Nawiązując do sytuacji krajów bałtyckich, zaapelował do Biddle’a niejako w imieniu wszystkich okupowanych narodów tej części kontynentu o „postawienie jasno sprawy”, czy Waszyngton zamierzał wesprzeć ich starania o niepodległość³². W przeciwnym bowiem wypadku narody te „mogły podjąć samodzielny walkę” bez odwoływania się do współpracy z zachodnimi aliantami. Raporty Biddle’a dla sekretarza stanu na temat tych opinii polskich okazały się o tyle skuteczne, że dyplomacja USA zadeklarowała „obronę zasad Deklaracji Atlantyckiej” w odniesieniu do polsko-sowieckich kwestii terytorialnych³³. Z drugiej strony właśnie ze względu na te amerykańskie zasady „niezobowiązania się”, a zarazem odraczenia dyskusji o granicach podczas wojny³⁴ Raczyńskiemu nie udało się doprowadzić „choćby do najskromniejszego aktu łączącego Polskę i Amerykę”. Podsekretarz stanu Adolf Berle jasno zakomunikował mu w lutym

³⁰ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, Box 10, Biddle, Survey of reactions of Allied Government circles to M. Stalin’s reported post-war intentions, and their forward looking views, London 20 II 1942.

³¹ *Ibidem*, Biddle, Resume of events and influences which led up to the signing of Greek-Yugoslav and Polish-Czechoslovak Treaties, London 30 I 1942.

³² *Ibidem*, Biddle, Survey of reactions of Allied Government circles to M. Stalin’s reported post-war intentions, and their forward looking views, London 20 II 1942.

³³ Zadoleniu Raczyńskiego z tej deklaracji towarzyszył niepokój, że argumenty Karty Atlantyckiej „mogą obrócić się przeciwko nam gdy będzie mowa o naszych postulatach terytorialnych”. Raczyński, *W sojusznym Londynie*, s. 138.

³⁴ Terry, *Poland’s Place*, s. 159–167.

1942 r., że „nieograniczona suwerenność małych państw” nie mogła stanąć na przeszkodzie „koniecznej i naturalnej” ekspansji politycznej ZSRR³⁵.

Warto podkreślić, że Biddle wydawał się rozumieć poczucie zagrożenia narodów „w obszarze między Niemcami i Rosją, od Bałtyku po Morze Egejskie”, z którymi wiązał plany Polski, Czechosłowacji, Jugosławii i Grecji zmierzające do stworzenia „bloku obronnego rozpatrywanego już po Wielkiej Wojnie przez marszałka Piłsudskiego, a następnie Józefa Becka”³⁶. Wiedział, że teraz Sikorski oczekiwał poparcia USA dla tego projektu, chcąc tym samym uprzędzić porozumienie brytyjsko-sowieckie w sprawie granic w Europie Środkowej i Wschodniej, które uniemożliwiłoby mu dwustronne negocjacje z ZSRR na ten temat³⁷. Z drugiej strony ambasador USA krytykował ten odcinek polityki polskiej jako „prowokacyjny” wobec Sowietów, dając tym samym administracji Roosevelta podstawy do zakwestionowania całej polskiej wizji federacji środkowoeuropejskiej³⁸. W związku z tym Biddle powiadomił sekretarza stanu o londyńskim zebraniu przedstawicieli rządów Polski, Jugosławii i Grecji, które odbyło się 31 I 1942 r. To właśnie na nim generał Sikorski miał przedstawić pomysł „międzysojuszniczej deklaracji rządowej”, co do treści której jednak „generał i jego współpracownicy byli dość dwuznaczeni”³⁹. Mimo to Biddle oceniał polski projekt budowy konfederacji w Europie Środkowej i Wschodniej jako próbę „poszukiwania przywództwa” dla tej części kontynentu. Miałoby ono stanowić pomyślną dla Polski alternatywę wobec rozważanej na Zachodzie idei ustanowienia dominującej pozycji ZSRR wymierzonej w Niemcy. Jednakże przedstawiciele rządu Sikorskiego wskazywali Biddle’owi na kluczowy warunek powodzenia tego projektu, jakim było „poparcie wielkich mocarstw” anglosaskich⁴⁰. W ich bowiem interesie powojenna „kooperatywna Wielka Potęga między Bałtykiem i Morzem Egejskim” złożona z „narodów

³⁵ Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego (dalej: IPMS), A.12.49/St.Zj./1, Rozmowa Ministra Raczynskiego z Podsekretarzem Stanu w Departamencie Stanu p. Adolfem Berle, Waszyngton 24 II 1942.

³⁶ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, Box 10, Biddle, Resume of events and influences which led up to the signing of Greek-Yugoslav and Polish-Czechoslovak Treaties, London 30 I 1942.

³⁷ Terry, *Poland's Place*, s. 287–289.

³⁸ Ewa Cytowska-Siegrist, *Stany Zjednoczone i Polska, 1939–1945*, Warszawa 2013, s. 149–150.

³⁹ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, Box 10, Biddle, Memorandum, London II 1942.

⁴⁰ *Ibidem*, Biddle, Survey of reactions of Allied Government circles to M. Stalin's reported post-war intentions, and their forward looking views, London 20 II 1942.

Środkowej i Południowo-Wschodniej Europy” służyłaby powstrzymaniu Niemiec „przed rozpoczęciem nowej wojny”. Zgodnie z przekonaniem ministra Raczyńskiego, które wyraził w styczniu 1942 r. na łamach brytyjskiego magazynu „Sunday Times”, sowiecka Rosja nie mogła w tym układzie odgrywać przewodniej roli, ponieważ to właśnie „Polska byłaby dla swojego wschodniego sąsiada użyteczną barierą przed agresją niemiecką”⁴¹. Mając jednak na uwadze sowiecki „zamiar przesunięcia granic na zachód” drogą „fałszywych plebiscytów z 1939 r.”, rząd polski dawał do zrozumienia ambasadorowi USA, że oczekiwał od zachodnich mocarstw „zapewnienia, że Moskwa nie odwoła się do takich eksperymentów w przyszłości”⁴². Temu służyć miała właśnie przygotowywana z inicjatywy polskiej międzysojusznicza deklaracja zasad powojennej współpracy ośmiu rządów alianckich, zapowiadająca koordynację działań politycznych, gospodarczych, społecznych i militarnych⁴³.

Wbrew oczekiwaniom strony polskiej Biddle, w korespondencji z Departamentem Stanu, wątpił w powodzenie polityki Sikorskiego zmierzającej do powołania „sojuszu między konfederacją polsko-czechosłowacką i grecko-jugosłowiańską”⁴⁴. Choć sam nie był w stanie dowiedzieć się dokładnie, „co siedzi w głowie generała Sikorskiego pod pojęciem deklaracji zasad”, to zauważył, że już na tym etapie propozycja polska „nie odpowiadała zbytnio Czechosłowakom”⁴⁵. Obawiał się przy tym niedyskrecji rządów sojuszniczych w Londynie przejawiającej się w publikacjach prasy brytyjskiej o propozycjach polskich. Z tego powodu przewidywał, że sprawa nieuchronnie wywoła „nieprzychylną i podejrzliwą reakcję władz rosyjskich do tych działań”. Aby temu zapobiec, na zebraniu przedstawicieli rządów emigracyjnych 28 II 1942 r. Biddle zaproponował własne rozwiązanie pod postacią „próby ogniowej”, która miała wykazać, „czy podejmowany krok wywoła rosyjskie podejrzenia”⁴⁶. Dotyczyło to zwłaszcza przedstawione przez

⁴¹ *The Key Position of Poland. Joint Role with Czechs in Safeguarding Peace* by V. Heywood, „The Sunday Times”, 11 I 1942 r. [w:] Raczyński, *W sojuszniczym Londynie*, s. 427–430.

⁴² NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, Box 12, Biddle, Survey of reactions of Allied Government circles to M. Stalin’s reported post-war intentions, and their forward looking views, London 20 II 1942.

⁴³ Chodziło o rządy Polski, Czechosłowacji, Jugosławii, Grecji, Belgii, Holandii, Luksemburga oraz Norwegii. *Projekt wspólnej deklaracji ośmiu rządów alianckich, 6 marca 1942 r.*, [w:] *Protokoły posiedzeń Rady Ministrów*, t. IV, s. 161–162.

⁴⁴ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, Box 12, Biddle, Survey of reactions of Allied Government circles to M. Stalin’s reported post-war intentions.

⁴⁵ *Ibidem*, Biddle, Memorandum, London II 1942.

⁴⁶ *Ibidem*, Biddle, Memorandum, London 28 II 1942.

rząd polski wzoru deklaracji międzysojuszniczej, co do której Biddle pozostawał bardzo sceptyczny. Obecny na tym spotkaniu ambasador Cripps niedwuznacznie wyjaśnił, że deklaracja rządów sojuszniczych mogła stać się przedmiotem negocjacji wyłącznie „przedstawicieli brytyjskich, amerykańskich i rosyjskich”. Kluczowe znaczenie przypisywał tutaj „zapytaniu ze strony rządu brytyjskiego o stanowisko władz rosyjskich przed udzieleniem odpowiedzi” w sprawie polskiej propozycji⁴⁷. Złożona przez Biddle’a propozycja „próby ogniowej” była zatem wymownym świadectwem niezainteresowania dyplomacji amerykańskiej polską wizją międzynarodowego porządku w Europie, który rzucałby wyzwanie dotychczasowej pozycji Rosji. Wręcz przeciwnie, ambasador Winant pojechał do Waszyngtonu jeszcze przed przyjazdem Sikorskiego specjalnie w celu przekonania administracji Roosevelta o potrzebie „uznania praw Rosji sowieckiej na jej zachodzie”, czyli na polskiej granicy wschodniej⁴⁸.

Prawdopodobnie nieprzypadkowo do rządu polskiego dotarły w tym czasie pogłoski, jakoby Waszyngton nie zamierzał zajmować stanowiska w sprawie terytorialnych żądań sowieckich, które miały zostać objęte porozumieniem Wielkiej Brytanii z ZSRR⁴⁹. Polski premier osobiście podzielił się z Biddle’em obawą przed postawą Churchilla, który wskazywał na konieczność zawarcia „wstępnego porozumienia z Rosjanami”, ponieważ w przeciwnym wypadku narody Europy Środkowej i Wschodniej „będą musiały uregulować swoją pozycję wyłącznie z Moskwą”⁵⁰. W związku z tym, niedługo przed wyjazdem premiera Sikorskiego do USA, w marcu 1942 r. Feliks Frankowski, zastępujący tymczasowo ministra Raczyńskiego, powiadomił Biddle’a o „wielkim zaniepokojeniu” szefa rządu z powodu tych doniesień. Polski premier oczekiwał w tej sytuacji odpowiedzi ambasadora USA, od której uzależnił swoją decyzję o „podjęciu lub odwołaniu podróży do Stanów Zjednoczonych”. Warto przytoczyć tutaj ówczesny pogląd Mitkiewicza, że w obliczu nacisków anglo-amerykańskich na Polskę premier powinien rozważyć wyjazd „od razu” do Moskwy zamiast do Waszyngtonu⁵¹. Znamienne, że wobec tego niedwuznacznie postawionego warunku strony polskiej Biddle czytelnie ostrzegł

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ Mitkiewicz, *Z Generalem Sikorskim*, s. 228.

⁴⁹ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, Box 10, Biddle, Memorandum, 20 III 1942.

⁵⁰ *Ibidem*, Biddle, General Sikorski’s confidential disclosure regarding discussions which took place between himself and the British War Cabinet just previous to his departure from London, 18 III 1942.

⁵¹ Mitkiewicz, *Z Generalem Sikorskim*, s. 230.

Frankowskiego przed „ryzykiem niepomyślnej interpretacji tej sprawy”, która mogła zostać uznana przez rząd USA za „subtelną próbę wydobycia [amerykańskiego] zobowiązania” względem Polski⁵². Ambasador USA dał mu zatem do zrozumienia, że sojusz między Polską i zachodnimi mocarstwami zależał teraz od utrzymania współpracy między Sikorskim i Stalinem. Uważał bowiem, że „należy uczynić wszystko, aby rozwiać podejrzenia Rosji wobec jej sojuszników”, dlatego doradzał Polakom „unikanie wszelkich działań, które mogłyby zostać uznane za prowokacyjne”⁵³.

W obliczu „poważnych wątpliwości co do sensu podróży do Waszyngtonu” generał Sikorski, będący „w stanie głębokiego poruszenia”, zatelefonował do Biddle’a z lotniska, prosząc go o radę w tej sprawie⁵⁴. Powołał się na „wiarygodne źródła brytyjskie”, które twierdziły, że Londyn wyraził już zgodę na „postulaty terytorialne rządu sowieckiego”, wobec których Stany Zjednoczone „odniosą się pojednawczo”. Sikorski powtórzył również ambasadorowi USA swoje stanowisko wyrażone wcześniej na posiedzeniu British War Council, że „nie wierzył już w szanse uregulowania na sprawiedliwych zasadach sprawy granicy wschodniej bezpośrednio ze Stalinem”. Oczekiwał wobec tego „obecności Brytyjczyków i nas [Amerykanów] przy wszelkich polsko-rosyjskich porozumieniach granicznych”⁵⁵. Próbując uspokoić Sikorskiego, Biddle wierzył, że USA „będą trzymały się własnych zasad” w kwestiach terytorialnych, czego „nie mogły podważyć plotki inspirowane zapewne złą wolą”⁵⁶. Doradził mu zatem, aby wyruszył do Waszyngtonu zgodnie z planem. Zaznaczył, że Stany Zjednoczone „nie podejmą zobowiązań” wobec ZSRR, ale trzeba dodać, że wykluczał tym samym jakiekolwiek amerykańskie gwarancje względem Polski. Spodziewając się bowiem dalszych polskich nacisków w kwestii powojennych granic, uprzedził Departament Stanu

⁵² W rozmowach z przedstawicielami polskiego rządu poprzedzającymi wyjazd generała Sikorskiego do USA Biddle nie ukrywał swojego poirytowania z powodu nadmiernej podejrzliwości i dociekliwości Polaków spowodowanej raportami na temat negocjacji brytyjsko-sowieckich, które wysyłał do Waszyngtonu. Gdy usłyszał od nich słowa uznania za przedstawienie sekretarzowi stanu „wszystkich stron tej sprawy”, dodał ironicznie o swoim „rozczarowaniu, że nie wiedzieli, ile stron i akapitów liczył ten raport”; NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, Box 10, Biddle, Strictly Confidential Memorandum, London 23 III 1942.

⁵³ *Ibidem*, Biddle, Survey of reactions of Allied Government circles to M. Stalin’s reported post-war intentions, and their forward looking views, London 20 II 1942.

⁵⁴ *Ibidem*, Biddle, Memorandum A, Sidelights on events immediately preceding General Sikorski’s departure to the United States and following his return to Britain, London 19 VI 1942.

⁵⁵ *Ibidem*, Biddle, General Sikorski’s confidential disclosure.

⁵⁶ *Ibidem*, Biddle, Memorandum A, Sidelights on events.

o determinacji Sikorskiego w sprawie przyjęcia deklaracji międzysojuszniczej przed przyjazdem generała do Waszyngtonu, gdzie „chciał on wystąpić z pozycji autorytetu i rzecznika wszystkich tutejszych rządów sojuszniczych”⁵⁷. Dodajmy, że Sikorski pochwalił niedługo później Biddle’a przed Rooseveltem za „lojalne współdziałanie” z polskim rządem na odcinku stosunków polsko-sowieckich⁵⁸.

Wbrew tym przerysowanym wyobrażeniom władz RP o poparciu ze strony wszystkich rządów sojuszniczych, Biddle podkreślał w korespondencji, że szefowie dyplomacji Czechosłowacji, Jugosławii i Grecji „byli niechętni do związania się z jakimkolwiek prowokacyjnym ruchem wobec Rosjan”⁵⁹. Był tak samo sceptyczny wobec wspomianej przez Sikorskiego konfederacji polsko-litewskiej, biorąc pod uwagę długotrwały spór dwustronny oraz „zatrucie młodzieży litewskiej antypolskimi odczuciami przez wpływy niemieckie i rosyjskie”⁶⁰. Ze źródeł brytyjskich Biddle wiedział też o zaniepokojeniu Edena spowodowanym „niepomyślnym przyjęciem w Waszyngtonie propozycji porozumienia brytyjsko-sowieckiego”, którego obawiał się rząd polski. Władze brytyjskie wyrażały wobec niego nadzieję na pozostawienie w tej kwestii przez USA „wolnej ręki do działania Londynowi”⁶¹. Należy zaznaczyć, że w rozmowach z Brytyjczykami Biddle nigdzie nie powoływał się na stanowisko polskie jako przyczynę zastrzeżeń amerykańskich wobec porozumienia Londynu z Moskwą. Ten dystans Waszyngtonu, który był pewną nadzieją dla Sikorskiego, wynikał raczej z amerykańskich zabiegów o ustanowienie decydującego wpływu największych mocarstw na przyszły polityczny porządek w Europie. W związku z tym Biddle, dzieląc tutaj zdanie Edena, udzielił Sikorskiemu rady, aby nie wyjeżdżał do USA przed powrotem ambasadora Winanta, który właśnie omawiał w Waszyngtonie „możliwość wstępnych

⁵⁷ *Ibidem*, Biddle, Memorandum, London 28 II 1942.

⁵⁸ Władysław Sikorski, *Sprawozdanie Prezesa Rady Ministrów z drugiej podróży do Ameryki*, [w:] Roman Horyń, *General Sikorski w świetle dokumentów*, Warszawa 1996, s. 61.

⁵⁹ W swoim memorandum z lutego 1942 r. Biddle zwrócił uwagę na wyolbrzymione pojęcie polskiej dyplomacji o własnym znaczeniu w polityce międzysojuszniczej, co przekładało się na liczne przekłamania dotyczące rzekomego poparcia zachodnich aliantów dla polskich inicjatyw politycznych. Powołał się na przykład proponowanej przez Sikorskiego deklaracji rządów sojuszniczych, wobec której, według strony polskiej, „pan Churchill odniósł się entuzjastycznie”. Tymczasem premier brytyjski zapytany w tej sprawie przez przedstawicieli innych rządów emigracyjnych miał zareagować zdziwieniem: „Jaka deklaracja?”. NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, Box 10, Biddle, Memorandum, London 28 II 1942.

⁶⁰ *Ibidem*, Biddle, Memorandum, In discussing the matter of possible Anglo-Russian Agreement, London 23 III 1942.

⁶¹ *Ibidem*, Biddle, Memorandum, London 23 III 1942.

trójstronnych rozmów między nami [USA], Rosjanami i Brytyjczykami” na temat proponowanej przez Polaków deklaracji⁶². W tej sytuacji trudno było oczekiwać, aby starania premiera Sikorskiego o formalne poparcie USA dla polskich projektów międzynarodowych i praw terytorialnych mogły zakończyć się powodzeniem. Należy raczej przyznać rację Mitkiewiczowi, że z chwilą nawiązania współpracy aliantów zachodnich z ZSRR „znacznie zmniejszyło się” międzynarodowe znaczenie Polski oraz rządu Sikorskiego⁶³. Ostatecznie, pod wpływem „osobistej” rady Biddle’a, Sikorski wycofał niektóre swoje propozycje dotyczące powojennych planów federacyjnych tuż przed wyjazdem do Stanów Zjednoczonych⁶⁴. Nie oznaczało to bynajmniej jego rezygnacji ze starań o amerykańskie poparcie dla odbudowania rozległej terytorialnie Polski związanej politycznie z innymi państwami regionu w formie federacji, która byłaby zarazem akceptowalna dla Moskwy⁶⁵.

Przypomnieć należy, że pobyt generała Sikorskiego w Stanach Zjednoczonych w dniach 22–30 III 1942 r. został poprzedzony wizytą ministra Raczyńskiego w Waszyngtonie, dokąd przybył jeszcze w połowie lutego⁶⁶. Wkrótce po jego przyjeździe do USA zatelefonował do niego ambasador Winant, przekazując mu, że „absolutną koniecznością było przyłączenie się Stanów Zjednoczonych do porozumienia z Rosją w związku z powojennymi zamierzeniami Stalina”⁶⁷. Ponieważ Raczyński wiedział, że misją Winanta było „uzasadnienie ustępliwego wobec Rosji stanowiska brytyjskiego”, nie był zaskoczony, słysząc od niego pochwały „wielkoduszności” Stalina wobec Polski, od której oczekiwał „terytoriów tylko po linię Curzona”⁶⁸. Wiadomość ta przekazana Sikorskiemu zmartwiła szefa polskiego rządu, który teraz zastanawiał się, „w jakim stopniu pogląd Winanta odzwierciedlał odczucia Stanów Zjednoczonych”. Mitkiewicz wspominał późniejsze głębokie przygnębienie

⁶² *Ibidem*, Biddle, Memorandum, London 5 III 1942.

⁶³ Mitkiewicz, *Z Generałem Sikorskim*, s. 239.

⁶⁴ W świetle dostępnych obecnie archiwaliów amerykańskich nieprawdziwe jest twierdzenie Longina Pastusiaka, jakoby Biddle bezwzględnie krytykował podejrzenia rządu polskiego wobec ZSRR, ponieważ w wielu rozmowach z premierem i szefem MSZ podzielał on polską ocenę polityki sowieckiej, zarazem zachęcając Polaków do „kompromisu” z Moskwą. Por. Longin Pastusiak, *Roosevelt a sprawa polska*, Warszawa 1980, s. 58–60.

⁶⁵ Terry, *Poland's Place*, s. 287–289.

⁶⁶ Raczyński, *W sojusznicy Londynie*, s. 135–138.

⁶⁷ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, Box 10, Biddle, Memorandum of conversation between Count Potulicki and Dr. Retinger and Ambassador Biddle, London 9 IV 1942.

⁶⁸ IPMS, A.11.E/239, Rozmowa Ministra Raczyńskiego z ambasadorem Winantem, dnia 13-go marca 1942 r., Waszyngton 13 III 1942.

Sikorskiego w Waszyngtonie spowodowane „zupełną niechęcią zachodnich mocarstw do mieszania się w sprawy naszych granic na wschodzie i w ogóle do spraw Polski”⁶⁹. Premier był do tego stopnia rozczarowany postawą USA i Wielkiej Brytanii, że będąc już w Kanadzie, miał nawet rozważać przeniesienie siedziby rządu RP do Moskwy oraz „pójście na całego ze Stalinem”. Ostatecznie jednak Sikorski przyznał w swym sprawozdaniu, że Biddle wpłynął na korzystną dla Polski zmianę stanowiska amerykańskiego, ponieważ „nie uległ tym samym wpływom [sowieckim] co Winant”⁷⁰. W rozmowie z Biddle’em w kwietniu 1942 r. Raczyński przyznał, że Winant miał w Waszyngtonie „podtrzymać stanowisko brytyjskie” o konieczności zapobieżenia odrębnemu pokojowi niemiecko-sowieckiemu, ale wskutek „polskich starań ten pogląd nie znalazł tam niczyjzego poparcia”⁷¹.

Według przekazanej Biddle’owi relacji Retingera Sikorskiego uspokoił dopiero Roosevelt, zapewniając go, że „był przeciwny jakimkolwiek ustaleniom z Rosją na tym etapie gry”, ponieważ „najpierw trzeba wygrać wojnę”⁷². Z tego powodu zamierzał „przekonywać Brytyjczyków, aby nie wchodzili w takie układy” z Sowietami, które „kroją ciasto przed upieczeniem”. Analogiczne zapewnienie usłyszał wcześniej Raczyński ze strony Roosevelta i Wellesa, którzy nie ukrywali „znak zniecierpliwienia z powodu postępowania Anglii”, przyznając, że terytorialne żądania sowieckie „stoją w sprzeczności z zasadami ogłoszonymi w Deklaracji Atlantyckiej”⁷³. Sikorski musiał być usatysfakcjonowany tym stanowiskiem amerykańskiego prezydenta, wzmocnionego jego pochlebnymi opiniami o polskim premierze jako „nie tylko przedstawicielu polskiego narodu, ale całego świata [...] najlepszym człowieku Europy, autorytecie w sprawach wojskowych i prawdziwym przywódcy”⁷⁴. Pod wpływem tych komplementów u przyniębionego dotąd premiera nastąpiła biegunowa odmiana nastroju, który objawiał się „rozpromienieniem” oraz „bajecznym humorem” spowodowanym odnowioną

⁶⁹ Mitkiewicz, *Z Generałem Sikorskim*, s. 241.

⁷⁰ Sikorski, *Sprawozdanie Prezesa Rady Ministrów*, s. 61.

⁷¹ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, Box 10, Biddle, Memorandum of conversation with Ambassador Raczyński, London 10 IV 1942.

⁷² *Ibidem*, Biddle, Memorandum of conversation between Count Potulicki and Dr. Retinger and Ambassador Biddle.

⁷³ IPMS, A.12.49/St.Zj./1, Raczyński, Audiencja u prezydenta Roosevelta, Waszyngton 25 II 1942; *ibidem*, Raczyński, Trzecia rozmowa ministra Raczyńskiego z podsekretarzem stanu p. Sumner Wellesem, dn. 6 marca 1942 r., Waszyngton 6 III 1942.

⁷⁴ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, Box 10, Biddle, Memorandum of conversation between Count Potulicki and Dr. Retinger and Ambassador Biddle.

wiarą w amerykańskie wsparcie dla Polski⁷⁵. Po powrocie do Londynu Sikorski powiedział Biddle'owi o swoim „głębokim poruszeniu i uspokojeniu w obliczu determinacji prezydenta dla podtrzymania zasad [...] na jakich oparta była walka Narodów Zjednoczonych”⁷⁶. Ten optymizm był jednak bezpodstawny w świetle faktu, że Sikorski nie uzyskał w Waszyngtonie poparcia dla najważniejszych projektów dotyczących kształtu terytorialnego i pozycji międzynarodowej powojennej Polski, ponieważ stały one w sprzeczności z amerykańską zasadą odroczenia kwestii granicznych do zakończenia wojny⁷⁷. Można wręcz uznać, że drogą tego wymijającego fortelu Roosevelt świadomie uchylił się od zajęcia stanowiska w sprawie polskich granic, wprowadzając w błąd polskiego premiera⁷⁸.

Mimo to, pozytywne wrażenia Sikorskiego z wizyty w USA podzielał Raczyński, donosząc Biddle'owi o okazanym dla sprawy polskiej zrozumieniu ze strony amerykańskiego prezydenta i urzędników Departamentu Stanu, które „dalece wykraczało poza ich [Polaków] wyobrażenia”⁷⁹. Według Biddle'a szef polskiej dyplomacji był szczególnie zadowolony z decyzji Roosevelta o wysłaniu do Stalina wiadomości „potwierdzającej politykę [USA] zgodną z zasadami przekazanymi Raczyńskiemu”. Dawało to ministrowi podstawy do przekonania, jakoby „istniała fundamentalna różnica między Wielką Brytanią i Stanami Zjednoczonymi” w ocenie polityki ZSRR. Istotnie, wobec zapytania Raczyńskiego o stosunek Waszyngtonu do ewentualnego układu brytyjsko-sowieckiego kosztem interesów polskich Welles „nie wierzył” w ten scenariusz, ponieważ oznaczałby on „przyjęcie przez Londyn stanowiska sprzecznego z postawą Stanów Zjednoczonych”. Również ambasador Ciechanowski usłyszał od Wellesa pocieszające zapewnienie, że USA wykluczały zawieranie podczas wojny traktatów zakładających zmiany statusu terytorialnego państw okupowanych⁸⁰. Dodajmy, że szef polskiego rządu powołał się wcześniej wobec Roosevelta na groźbę załamania się polskiego oporu przeciwko Niemcom w obliczu ustępstw zachodnich aliantów na rzecz ZSRR

⁷⁵ Mitkiewicz, *Z Generalem Sikorskim*, s. 247.

⁷⁶ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, Box 10, Biddle, Memorandum A, Sidelights on events immediately preceding General Sikorski's departure to the United States and following his return to Britain, London 19 VI 1942.

⁷⁷ Terry, *Poland's Place*, s. 289–291.

⁷⁸ Cytowska-Siegrist, *Stany Zjednoczone*, s. 157–160.

⁷⁹ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, Box 10, Biddle, Memorandum of conversation with Ambassador Raczyński, London 10 IV 1942.

⁸⁰ Ciechanowski, *Przegrani zwycięzcy*, s. 191–193.

kosztem terytorium Polski⁸¹. Chociaż Sikorski miał świadomość, że nie zdołał tym sposobem przewyciężyć sowieckich dążeń zaborczych wobec polskiego terytorium, to wierzył w „pełne poparcie rządu USA”, dzięki któremu „możemy z pełną ufnością patrzeć w przyszłość”⁸². Podobnymi wrażeniami podzielił się w rozmowie z Biddle’em, wyrażając przekonanie, że polityka Stanów Zjednoczonych „była jedyną i ostateczną nadzieją na powstrzymanie Moskwy i Londynu przed popełnieniem dalekosiężnego i nieusuwalnego głupstwa” w brytyjsko-sowieckich dyskusjach o sprawach terytorialnych⁸³. Jednakże, jak przyznał Mitkiewicz, postawienie przez Sikorskiego „całego naszego kapitału politycznego w tej wojnie na jedną kartę, na Zachód” stworzyło dla Polski sytuację „niesłuchanie trudną” w perspektywie sowieckiego zwycięstwa nad Niemcami⁸⁴.

Obawy Mitkiewicza były słuszne w świetle korespondencji Biddle’a z Departamentem Stanu na temat zagadnień politycznych i terytorialnych w stosunkach z ZSRR. Ambasador USA ubolewał bowiem, że wszelkie publiczne deklaracje polskiego rządu o utrzymaniu przedwojennej granicy polsko-sowieckiej, pretensjach do Litwy oraz znacznej liczbie Polaków przebywających w ZSRR, które towarzyszyły podróży Sikorskiego do USA, prowadziły do „poirytowania” Sowietów, widocznego w nakazie „ewakuacji wojsk polskich do Iranu” w marcu 1942 r.⁸⁵ Z drugiej strony Biddle przyznał później przed Raczyńskim, że Sowieci w ten wyrachowany sposób dążyli do pozbycia się wszelkich zobowiązań wobec rządu polskiego⁸⁶. Jednak podnoszone wtedy przez Sikorskiego plany federacji środkowoeuropejskiej spotkały się z wyraźną rezerwą administracji Roosevelta, zainteresowaną budową światowego systemu bezpieczeństwa

⁸¹ W tej samej rozmowie z Rooseveltem 24 III 1942 r. Sikorski miał przyznać, że w planowanym układzie brytyjsko-sowieckim „polskie terytorium miałyby być wyłączone z tych ustępstw”, ale okupacja państw bałtyckich i Bukowiny przez ZSRR skutkowałaby oskrzydleniem Polski. IPMS, A.12.49/St.Zj./1, Rozmowa Premiera Generała Sikorskiego z Prezydentem Rooseveltem w Białym Domu, dnia 24 marca 1942 r., Waszyngton 24 III 1942.

⁸² Sikorski, *Sprawozdanie Prezesa Rady Ministrów*, s. 66.

⁸³ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, Box 10, Biddle, Memorandum A, *Sidelights on events*.

⁸⁴ Mitkiewicz, *Z Generalem Sikorskim*, s. 248–249.

⁸⁵ *The Ambassador to the Polish Government in Exile, Anthony Biddle to Cordell Hull: Telegram*, London, 30 III 1942 r. [w:] *The Great Powers and the Polish Question, 1941–1945. A Documentary Study in Cold War Origins*, ed. Anthony Polonsky, London 1976, s. 103–104.

⁸⁶ Chodziło tutaj zwłaszcza o zamknięcie delegatur ambasady RP w ZSRR oraz aresztowanie ich członków. W tej sprawie dyplomacja polska zabiegała o interwencję USA. IPMS, A.11.49/Sow./7, Likwidacja delegatur, Londyn 11 VII 1942.

z udziałem ZSRR⁸⁷. Co więcej, Welles odmówił poparcia postulatów polskich dotyczących odbudowania Polski w granicach z 1939 r. oraz konfederacji polsko-czechosłowackiej, których pisemnego potwierdzenia Sikorski oczekiwał od Roosevelta przed swoim planowanym wyjazdem do Moskwy⁸⁸. Z tego powodu wkrótce po powrocie Sikorskiego i Raczyńskiego z Ameryki ambasador USA przekazał Wellesowi swoją opinię na temat stosunku rządu polskiego do sowieckiej Rosji i jej rokowań z Brytyjczykami⁸⁹. Wspominając rozmowę z Winantem, przyznał, że Stany Zjednoczone „niechętnie spoglądały na rosyjskie żądania wobec terytoriów, które przez ostatnie dwadzieścia lat były niepodległymi państwami nad Bałtykiem”. Wynikało to jednak, w jego przekonaniu, z „ograniczonej znajomości historii w masowej świadomości” amerykańskiej opinii publicznej, która skupiając uwagę na niepodległości krajów Europy Środkowej i Wschodniej, zapominała, że „wcześniej były one rosyjskim przyczółkiem strategicznym”. Wobec tego nie traktował poważnie „polskiej i litewskiej propagandy na temat historycznych związków między Litwą i Polską”⁹⁰. Chociaż „kochał Słowian”, to jednak „żyjąc wśród nich przez wiele lat zrozumiał ich zachowanie”, polegające na „wzajemnym rozgrywaniu się przez słowiańskie grupy zamieszkujące obszar między Bałtykiem i Morzem Egejskim”. Z tego powodu doradzał Departamentowi Stanu „ostrożne zapobieganie [...] naszemu uwikłaniu się w ich sprawę” i wzięcie powyższych czynników pod uwagę „przy rozważaniu możliwego porozumienia anglo-rosyjskiego”. Bez względu bowiem na amerykańską reakcję na ten układ, „jeśli Polacy nie będą ostrożni, mogą znaleźć się w maglu”. Dlatego „w imię jedności sojuszniczego frontu powinni zaniechać obwiniania się i dalszych protestów”.

Warto odnotować, że te uwagi Biddle’a zostały uznane za „bardzo użyteczne” przez Wellesa, który doceniał działania ambasadora na rzecz „podtrzymania

⁸⁷ Wojciech Materski, *Współkonstruktorzy ładu powojennego. Konferencje Narodów Zjednoczonych, 1943–1945*, Warszawa 2015, s. 26.

⁸⁸ Pastusiak, *Roosevelt*, s. 83–84.

⁸⁹ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, Box 10, Biddle, Memorandum, London 14 IV 1942.

⁹⁰ Ambasador deprecjonował historyczne znaczenie związków polsko-litewskich, zaznaczając, że „istniały one tylko w okresie unii Litwy, Polski i Węgier począwszy od około 1370 r.”, natomiast potem „przez 150 lat Polska była wymazana z mapy”. Zauważył, że po odrodzeniu niepodległego państwa polskiego „między 1920 i 1938 r. nie było wcale stosunków między Polską i Litwą” i „nawet w najczarniejszej dla Polski godzinie [we wrześniu 1939 r.] Litwa nie okazała wobec niej najmniejszego gestu [poparcia]”. *Ibidem*.

zaufania przywódców różnych polskich grup politycznych [do USA]”, dzięki czemu „byliśmy dokładnie poinformowani o polskich działaniach, oczekiwaniach i planach”⁹¹. Wypowiedź Wellesa tłumaczyła również polityczną rolę Biddle’a sprowadzającą się do uspokajania nastrojów Polaków w obliczu spodziewanego „niekorzystnego dla nich zwrotu dyplomatycznego”. Najbardziej wymownym streszczeniem stosunku mocarstw anglosaskich do sprawy polskiej było stwierdzenie ambasadora USA, że Polacy „przybyli tutaj [do Wielkiej Brytanii] jako *beau gens* kiedy Brytyjczycy potrzebowali pilotów i wypełnili to zadanie dobrze zasługując na brytyjską sympatię”. Ale „obecnie warunki się zmieniły”, ponieważ już nie Polacy, ale „Rosjanie są w centrum uwagi”⁹².

Generał Sikorski miał wówczas świadomość, że tylko dzięki układowi polsko-sowieckiemu z 1941 r. wytworzyła się sytuacja, w której „Stany Zjednoczone, mimo braku oficjalnego sojuszu, poczuwają się do udzielenia Polsce wszelkiego poparcia”⁹³. Również ambasador Ciechanowski przypisywał Waszyngtonowi wyłączną zdolność do wymuszenia na Sowietach normalizacji stosunków z Polską „według słusznych postulatów Rządu Polskiego”⁹⁴. Zależność ta działała jednak na niekorzyść Polski, której pozycja wobec aliantów zachodnich i ZSRR pozostawała dalece nierównorzędna. Dał temu wyraz Biddle w rozmowie z Sikorskim po jego powrocie do Londynu, kiedy nawiązując do planowanego porozumienia brytyjsko-sowieckiego, zasugerował mu „przemyślenie ostatecznego planu działania w obliczu faktów dokonanych, nad którymi [Polacy] nie mają kontroli”⁹⁵. Ze strony rządu polskiego usłyszał w odpowiedzi o „gotowości do pozostawienia drzwi otwartych do rozmów [...] w zgodzie z wolą większości polskiego narodu”, w przypadku gdyby udział Polski w układzie Londyn–Moskwa okazał się niemożliwy. Mimo to Sikorski, przyznając się osobiście Biddle’owi do woli poczynienia pewnych ustępstw, zapowiedział, że „oddanie Litwy Rosji oznaczałoby jego publiczną rezygnację” ze stanowiska szefa rządu. Na tę sugestię Biddle zareagować miał „postawieniem sprawy ostro po amerykańsku”, wskazując, że w kwestii brytyjsko-sowieckiej umowy nie należało spodziewać się żadnego kompromisu.

⁹¹ *Ibidem*, Sumner Welles to Biddle, Washington 13 VII 1942.

⁹² *Ibidem*, Biddle, Memorandum, London 14 IV 1942.

⁹³ Sikorski, *Sprawozdanie Prezesa Rady Ministrów*, s. 62.

⁹⁴ IPMS, A.11.49/Sow./7, J. Ciechanowski, Rozmowa z podsekretarzem stanu Sumner Wellesem w sprawie stosunków polsko-sowieckich, Waszyngton 25 VII 1942.

⁹⁵ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, Box 10, Biddle, Strictly Confidential Memorandum, 17 IV 1942.

Na jego pytanie, czy strona polska zamierzała w takim wypadku „wywrócić wszystko do góry nogami czy też grać dalej”, Sikorski niechętnie odniósł się do przyjęcia „kompromisowego stanowiska”, zaznaczając jednak, że „inne osoby z jego otoczenia mogłyby się tego podjąć”⁹⁶. Podsumowując swój raport dla Departamentu Stanu, Biddle przyznał zatem, że w postawie rządu polskiego wobec negocjacji brytyjsko-sowieckich „poczyniono krok naprzód”, ale stanowisko polskie „będzie wymagało ciągłej pielęgnacji”.

Tego zadania nie ułatwiał ambasadorowi USA rząd brytyjski, ponieważ już 9 maja Eden powiadomił Raczyńskiego o zamiarze rozpoczęcia negocjacji z władzami sowieckimi na temat dwustronnego układu⁹⁷. Zapowiedzi tej towarzyszyły kolejne artykuły prasowe, zdaniem Biddle’a inspirowane przez brytyjską dyplomację, w których usprawiedliwiano konieczność dokonania niekorzystnych dla Polski zmian terytorialnych na rzecz ZSRR. Stały one w sprzeczności z kwietniowymi zapewnieniami Edena, że „Rząd Jego Królewskiej Mości nie uznaje zmian terytorialnych, jakie dokonały się w Polsce od sierpnia 1939 r. [...] i zamierza pozostać wierny temu zapewnieniu w każdym porozumieniu z ZSRR”⁹⁸.

W tej sytuacji Sikorski w rozmowie z Biddle’em 22 V 1942 r. kolejny raz wyraził przed nim swój żal z powodu „głuchych na argumenty władz [brytyjskich]”, które „zapowiadały podpisanie porozumienia bez względu na wszystko”⁹⁹. Szef polskiego rządu był przekonany, że tylko Churchill „pozostawał głęboko przeciwny aspektom terytorialnym” i pomimo przekonania o konieczności porozumienia z ZSRR wyrażał z tego powodu „szczerze ubolewanie”. Odnosił jednak wrażenie, że brytyjskie kręgi rządowe nie wierzyły w trwałe zaangażowanie się Stanów Zjednoczonych w problemy Europy, w związku z czym Brytyjczycy „woleli wyjść

⁹⁶ *Ibidem*.

⁹⁷ *Ibidem*, Biddle, Memorandum A, Sidelights on events immediately preceding General Sikorski’s departure to the United States and following his return to Britain, London 19 VI 1942.

⁹⁸ Eden miał tutaj na myśli „Wilno i każde terytorium w granicach Polski z dnia 25 VIII 1939 r.”, ale nie dotyczyło to obrony niepodległości Litwy przed ZSRR wspomianej przez Raczyńskiego w kontekście układu polsko-brytyjskiego z sierpnia 1939 r., ponieważ jego tajny protokół obejmował tylko obronę przed agresją niemiecką. *Anthony Eden to Count Raczyński: Note*, London 17 IV 1942 r. [w:] *The Great Powers and the Polish Question*, s. 105–108; The National Archives (dalej: TNA), FO 954/19B/7245, Poland: To Sir C. Dormer, No 136. Discussion with Sikorski and Raczyński about Anglo-Soviet Treaty negotiations, London 16 IV 1942.

⁹⁹ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, Box 10, Biddle, Memorandum A, Sidelights on events immediately preceding General Sikorski’s departure to the United States.

naprzeciw i zawrzeć jak najlepszy układ z Rosją”¹⁰⁰. Z drugiej strony „środowiska Foreign Office, prominentni przemysłowcy i bankierzy” widzieli w porozumieniu brytyjsko-sowieckim „przeciwagę” dla spodziewanej powojennej dominacji amerykańskiej. Ambasador USA oceniał, że wobec nieuniknionego kompromisu Londyn–Moskwa najtrudniejsza do przyjęcia dla Sikorskiego była świadomość, że „aliansi omawiali sprawy interesów jego kraju bez jego udziału w tych rozmowach”. Zapytany przez generała o jakiegokolwiek „powody do optymizmu” Biddle odparł, że ani Brytyjczycy, ani Sowieci „nie mogli liczyć na zmianę naszego stanowiska” w kwestii zasad Karty Atlantyckiej¹⁰¹. W jego przekonaniu wobec faktu, że Stany Zjednoczone „były głównym arsenałem zapasów, których potrzebowali”, władze sowieckie nie mogłyby „ryzykować naruszenia naszych ideałów i pryncypiów”. Popierał zatem pomysł, aby „Mołotow pojechał do Waszyngtonu przed podpisaniem porozumienia [z Wielką Brytanią]” w celu przekonania się o „potędze Ameryki”¹⁰². Dyskusja z Biddle’em okazała się na tyle przekonująca dla polskiego premiera, że pożegnał się z ambasadorem amerykańskim „napełniony nadzieją”.

Ten optymizm Sikorskiego umocnił się po jego rozmowie z Edenem i Mołotowem 10 VI 1942 r., którą zrelacjonował następnie ambasadorowi USA. Miał wtedy wyrazić „wielką ulgę i satysfakcję”, że traktat brytyjsko-sowiecki zawarty 26 maja w swym ostatecznym kształcie „nie zawierał odniesienia do powojennych zobowiązań terytorialnych”¹⁰³. Londyn i Moskwa oficjalnie odrzucały bowiem „dążenie do rozszerzenia własnego terytorium”, deklarując „nieinterwencję” w wewnętrzne sprawy innych narodów¹⁰⁴. Sikorski wyciszał wobec tego podejrzenia polskich środowisk opozycyjnych przed „tajnymi klauzulami”, powołując się przy

¹⁰⁰ *Ibidem*, Biddle, General Sikorski’s observations on M. Molotov’s recent arrival here and implications thereof, London 27 V 1942.

¹⁰¹ *Ibidem*, Biddle, Memorandum A, Sidelights on events immediately preceding General Sikorski’s departure to the United States and following his return to Britain, London 19 VI 1942.

¹⁰² Determinację Moskwy do zawarcia odrębnego porozumienia z Wielką Brytanią wiązał Sikorski z pomyślną dla Sowietów sytuacją militarną na froncie wojny z Niemcami wiosną 1942 r., co było rezultatem dostaw zaopatrzenia do ZSRR ze strony Stanów Zjednoczonych. Sikorski proponował zatem wykorzystanie tej zależności Sowietów od USA w celu zablokowania potencjalnie niepomyślnych dla Polski rozmów brytyjsko-sowieckich. W przeciwnym wypadku Stalinowi mogło udać się „stworzenie trwałej kości niezgody między Wielką Brytanią i USA”. *Ibidem*, Biddle, General Sikorski’s observations on M. Molotov’s recent arrival.

¹⁰³ *Ibidem*, Biddle, Memorandum B of conversation with General Sikorski regarding his talk with M. Molotov and Mr. Eden, London 19 VI 1942.

¹⁰⁴ *Anglo-Soviet Treaty (Extracts)*, 26 May, 1942, [w:] *The Great Powers and the Polish Question*, s. 109.

tym na ustne zapewnienie Edena. Ujawnił następnie ambasadorowi USA poufną treść swojego wystąpienia przed Radą Narodową RP z 15 VI 1942 r., w którym podkreślił, że polski rząd „otrzymał cenne wsparcie prezydenta Roosevelta i rządu amerykańskiego” poprzez jego „sprzeciw wobec porozumienia terytorialnego”¹⁰⁵. Zapobiegło ono, według Sikorskiego, rozpadowi związków sojuszniczych między zachodnimi mocarstwami i „narodami krajów okupowanych”. Podkreślił zarazem wolę Polski do „życia w dobrej harmonii z Rosją” w oparciu o prawo do przyłączenia Prus Wschodnich i „polskiej części niemieckiego Śląska”, ponieważ „wielka i silna Polska miała prawo zwracać się naturalnie w kierunku zachodnim, a nie wschodnim”¹⁰⁶. Przestrzegł jedynie Moskwę przed „jednostronnym dokonywaniem szkodliwych dla Polski faktów dokonanych na wschodzie”, ponieważ polski rząd otrzymał w tej sprawie „definitywne zapewnienia” swoich zachodnich sojuszników. Tradycyjna polityka USA polegająca na niezawieraniu sojuszy wydawała się zadowalająca również w oczach Ciechanowskiego, który, podobnie jak Raczyński, widział tutaj „zauważalną różnicę” między Londynem i Waszyngtonem w podejściu do stosunków z ZSRR¹⁰⁷. Próbował zarazem przekonać Wellesa do potraktowania kwestii stosunków polsko-sowieckich w szerszym kontekście polityki anglo-amerykańskiej, ponieważ tylko mocarstwa anglosaskie „mogą dziś dyktować Rosji postępowanie zgodne z ideologią i zasadami współpracy Zjednoczonych Narodów”¹⁰⁸. Warto podkreślić, że okazywane Biddle’owi zadowolenie Sikorskiego z treści traktatu brytyjsko-sowieckiego było nieuzasadnione, w sytuacji gdy Londyn konsekwentnie usypiał czujność polskiego rządu, unikając podkreślenia potrzeby powrotu do kształtu polskiej granicy wschodniej z 1939 r.¹⁰⁹ Z punktu widzenia interesów Polski podejrzane było nawiązanie w traktacie do wspólnych

¹⁰⁵ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, Box 10, Biddle, Attached copies of translation of General Sikorski’s speech delivered to a Secret Session of the Polish National Council, London 15 VI 1942.

¹⁰⁶ *Ibidem*.

¹⁰⁷ Ciechanowski, *Przegrani zwycięzcy*, s. 194–199.

¹⁰⁸ W rozmowie z Rayem Athertonem szefem wydziału europejskiego Departamentu Stanu 30 VII 1942 r. Ciechanowski zasugerował mu, że motywem sowieckim w pogarszaniu stosunków z Polską mogło być dążenie „zawczasu” do zerwania stosunków z rządem polskim w ramach „stopniowego przygotowania się do ewentualnej konieczności zawarcia pokoju z Niemcami. IPMS, A.11.49/Sow./14a, Ciechanowski, Wykonanie telegraficznych instrukcyj w sprawie zaostrożenia stosunków polsko-sowieckich wskutek aresztowania urzędników Ambasady RP w Sowietach, Waszyngton 31 VII 1942.

¹⁰⁹ Jacek Tebinka, *Polityka brytyjska wobec problemu granicy polsko-radzieckiej, 1939–1945*, Warszawa 1998, s. 219–220.

działań Wielkiej Brytanii i ZSRR na rzecz wyeliminowania w przyszłości niebezpieczeństwa kolejnej wojny, ponieważ Sowieci powoływali się właśnie na względy bezpieczeństwa w żądaniach rewizji polskich granic¹¹⁰. Nie bez powodu Biddle zwrócił uwagę na pogląd Sikorskiego, że po zawarciu układu z Londynem władze ZSRR, które dotąd uznawały sowieckie obywatelstwo „wszystkich Polaków” pochodzących z obszaru na wschód od linii paktu Ribbentrop–Mołotow, teraz nadawały je tylko ludności niepolskiego pochodzenia¹¹¹. Moskwa mogła tym samym posłużyć się zasadami Karty Atlantyckiej i prawem do samostanowienia przeciwko Polsce.

Mimo to, w listopadzie 1942 r. szef polskiego rządu podzielił się z Biddle'em swoim bezpodstawnym optymizmem, że w wyniku wojny z Niemcami „osłabienie Rosji skłoni ją do poddania się wpływowi zachodnim”, co nakazywało Sowiecom okazywać przyjazny stosunek do Polski¹¹². W tym twierdzeniu Sikorskiego było nieco naiwnego oczekiwania na powtórzenie się rezultatu wojny z 1918 r. i umocowanie integralności terytorialnej Polski na sojuszu ze Stanami Zjednoczonymi i Wielką Brytanią. Wiadomo, że tego poglądu nie podzielał w tym czasie Mitkiewicz, kwestionując, aczkolwiek tylko prywatnie, zasadność oparcia polskiej racji stanu wyłącznie na związku z USA i Wielką Brytanią¹¹³. Mimo to podpisanie na początku lipca przez Ciechanowskiego i Hulla układu Lend-Lease oraz pomoc finansowa USA dla polskiego podziemia zbrojnego musiały pozytywnie wpłynąć na atmosferę współpracy polsko-amerykańskiej¹¹⁴. Dlatego w świetle oficjalnej lojalności polskiego rządu wobec zachodnich sojuszników Biddle doniósł Departamentowi Stanu o „zadowoleniu Sikorskiego” z porozumienia zawartego przez Wielką Brytanię i Związek Sowiecki, co pozwoliło „utrzymać moralną solidarność

¹¹⁰ Materski, *Współkonstruktorzy*, s. 27.

¹¹¹ W rozmowie z Biddle'em w sierpniu 1942 r. Sikorski poruszył problem nieuznawania przez ZSRR Żydów z terytoriów wschodnich RP za obywateli polskich wbrew ich woli. Starął się przekonać ambasadora do zasadności interwencji USA w tej sprawie, która podważała polskie stanowisko w sprawie granicy wschodniej. FRUS, 1942, Europe, Volume III, Biddle, Memorandum by the Ambassador the Polish Government in Exile (Biddle), London 12 VIII 1942, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1942v03/ch11> (dostęp: 1 X 2018).

¹¹² NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, Box 10, Biddle, General Sikorski's observations re the extent to which he expects the present struggle to weaken Russia, London 9 XI 1942.

¹¹³ Mitkiewicz, *Z Generalem Sikorskim*, s. 248–249.

¹¹⁴ Pastusiak, *Roosevelt*, s. 77.

Narodów Zjednoczonych”¹¹⁵. Próbował uspokoić przy tym Raczyńskiego dyplomatycznym frazesem o „pełnym zrozumieniu” Roosevelta dla stanowiska Polski wobec Sowietów, zastrzegając konieczność „załatwienia kompromisowego” sprawy dwustronnych stosunków¹¹⁶. Uważał zatem, że na okres kilku miesięcy obawy strony polskiej przed postawą aliantów wobec ZSRR zostały wygaszone.

Ambasador Biddle zauważył, że kolejna wizyta generała Sikorskiego do USA w dniach od 1 XII 1942 r. do 4 I 1943 r. wywołała po raz pierwszy sowieckie stanowisko, jakoby Lwów i Wilno były „sowieckimi miastami”, a polski postulat na rzecz granicy na Odrze był nieuzasadniony¹¹⁷. Sikorski nie zdawał sobie sprawy, że w tym samym czasie w Departamencie Stanu jednoznacznie wykluczono możliwość przywrócenia przedwojennej granicy polsko-sowieckiej, ponieważ stałaby ona w sprzeczności z planowanym systemem zbiorowego bezpieczeństwa w Europie¹¹⁸. Nieświadomy tego określonego już stanowiska USA premier nabrał wtedy złudnego przekonania, że pogląd amerykański sprowadzający się do odłożenia tematu granic do zakończenia wojny „jest dla Polski całkowicie korzystny”, dlatego „musimy stać za Rooseveltem twardo na gruncie Karty Atlantyckiej”¹¹⁹. Mogło to jednak wynikać z faktu, że w przeciwieństwie do poprzedniej wizyty w Waszyngtonie oczekiwał od Roosevelta nie tyle gwarancji dla odbudowania Polski w kształcie z 1939 r., ile jedynie rozważenia polskich propozycji terytorialnych na zachodzie przy założeniu możliwej modyfikacji granicy z ZSRR¹²⁰. Być może z tego powodu w trakcie wizyty premiera w USA Ciechanowski uspokajał Raczyńskiego bałamutnymi twierdzeniami, jakoby Sikorski był uznawany za „najważniejszego wykładnika postulatów państw Europy Centralno-Wschodniej”, a władze USA „nie robiły sobie żadnych iluzji co do celów Rosji”¹²¹. Należy jednak

¹¹⁵ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, Box 10, Biddle, Memorandum B of conversation with General Sikorski regarding his talk with M. Molotov and Mr. Eden, London 19 VI 1942.

¹¹⁶ IPMS, A.11.49/Sow./1, Notatka z rozmowy Ministra E. Raczyńskiego z Ambasadorem Biddlem w dniu 18 września 1942 r. na temat interwencji p. Willkie’go w ZSRR, Londyn 18 IX 1942.

¹¹⁷ Chodziło o wypowiedź ambasadora Bogomołowa wobec Biddle’a po spotkaniu szefów rządów sprzymierzonych w Londynie w lutym 1943 r. poświęconym rezultatom wizyty Sikorskiego w USA; Franklin Delano Roosevelt Presidential Library (dalej: FDRL), President Secretary’s File (dalej: PSF), Poland, 1943, Box 47, Biddle, *Russian Ambassador’s secondary reactions*, London 15 II 1943.

¹¹⁸ Cytowska-Siegrist, *Stany Zjednoczone*, s. 196–197.

¹¹⁹ Zob. Sikorski, *Sprawozdanie Prezesa Rady Ministrów*, s. 82–91.

¹²⁰ Terry, *Poland’s Place*, s. 298–301.

¹²¹ IPMS, A.12.52/11i, Ciechanowski do Raczyńskiego, Waszyngton 4 XII 1942; *Ibidem*, Ciechanowski do Raczyńskiego, Waszyngton 7 I 1943.

podkreślić, że ani Roosevelt, ani Welles nie poparli rzekomo nieustępliwego stanowiska Sikorskiego wykluczającego „jakikolwiek z naszej strony koncesje terytorialne” wobec ZSRR. Roosevelt próbował bowiem przekonać polskiego premiera, że sowieckie postulaty terytorialne „nie dotyczyły bezpośrednio ani nawet pośrednio Polski”, przenosząc uwagę Sikorskiego na granicę zachodnią i północną swoim zapewnieniem, że „Prusy Wschodnie muszą być wasze”¹²². Ta wyrachowana polityka Roosevelta została zakomunikowana w marcu 1943 r. dyplomacji brytyjskiej i prowadziła do wyodrębnienia trzech mocarstw sojusznicznych, które miały rozstrzygnąć sprawę granicy polsko-sowieckiej bez negocjacji z rządem polskim¹²³. Nieprzypadkowo w tym właśnie czasie Eden zaproponował Sowietaom podjęcie trójstronnych konsultacji z udziałem USA o powojennym ładzie w Europie zakładającym podział kontynentu na strefy wpływów amerykańskich, brytyjskich i sowieckich¹²⁴. Natomiast niejawnie opracowania wewnętrzne Departamentu Stanu mówiły o konieczności rozszerzenia polskiego dostępu do morza i zbudowania „bezpiecznej” granicy z Niemcami kosztem ustępstw terytorialnych na wschodzie¹²⁵. Dlatego można zauważyć, że uporczywe przywoływanie przez Roosevelta kwestii polskich granic zachodnich z „koniecznością” włączenia do Polski Prus Wschodnich miało pozwolić Sikorskiemu na odstąpienie od linii traktatu ryskiego w imię porozumienia z Sowietaami¹²⁶. Nie może zatem dziwić fakt, że administracja USA nie tylko odmówiła premierowi „najmniejszych nawet obietnic” w sprawie granicy wschodniej, ale zapowiadała „niemalże złowieszczo” potrzebę ustępstw terytorialnych Polski wobec Sowietaów drogą bezpośredniego porozumienia polskiego rządu z Moskwą¹²⁷. Polski postulat przywrócenia przedwojennej granicy z ZSRR uznawany był przez Stany Zjednoczone za zagrożenie dla podstaw planowanego ładu pokojowego w Europie¹²⁸.

¹²² Notatka z konferencji z prezydentem Rooseveltem odbytej w dniu 2 grudnia 1942 r., [w:] *Protokoły posiedzeń Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej*, t. V: wrzesień 1942–lipiec 1943, red. Wojciech Rojek, Kraków 1998, s. 183.

¹²³ Przemysław Grudziński, *Przyszłość Europy w koncepcjach Franklina D. Roosevelta (1933–1945)*, Wrocław 1980, s. 128–129.

¹²⁴ Materski, *Współkonstruktorzy*, s. 30–31.

¹²⁵ Pastusiak, *Roosevelt*, s. 84–85.

¹²⁶ Terry, *Poland's Place*, s. 107–118.

¹²⁷ Zob. Mitkiewicz, *Z Generałem Sikorskim*, s. 315–317.

¹²⁸ Wojciech Materski, *Zerwanie stosunków polsko-sowieckich* [w:] *Historia dyplomacji polskiej*, t. V: 1939–1945, red. Waldemar Michowicz, Warszawa 1999, s. 350.

W tym kontekście ambasador Biddle z uwagą obserwował jak, wbrew nadziejom premiera Sikorskiego, polskie projekty terytorialne i regionalne plany federacyjne napotykały coraz większy opór zarówno w Waszyngtonie, jak i wśród rządów sojusznicznych w Londynie¹²⁹. Warto tutaj przytoczyć ówczesny pogląd Ciechanowskiego o zgodnym z tradycją amerykańską „braku zrozumienia Ameryki dla świętości granic, które tutaj zmieniały się drogą kupna i sprzedaży całych krajów”¹³⁰. Wskazywał on ponadto na żywą świadomość amerykańską, że w latach 1918–1939 Polska „nie potrafiła zjednać sobie ludności obcojęzycznej Kresów Wschodnich”, wobec czego „nie mogło być mowy o daniu Panu Premierowi wiążących zobowiązań na tematy terytorialne i graniczne, bądź wschodnie, bądź zachodnie”¹³¹. Stąd w styczniowej rozmowie z polskim premierem Welles wykluczył „oświadczenia wiążące” USA w kwestii integralności polskiej powojennej granicy z Niemcami¹³². Sikorski wiedział wówczas, że rządy obu państw anglosaskich warunkowały swoją zgodę na przyłączenie Prus Wschodnich nie tylko ustępstwami wobec ZSRR, ale także ograniczeniem polskich aspiracji na odcinku Śląska i Wielkopolski¹³³. Z tego właśnie powodu usłyszał o poważnych zastrzeżeniach Roosevelta i Departamentu Stanu co do polskich tez dotyczących „wyprostowania granicy zachodniej w szczególności na Śląsku”, ponieważ wywołały one „posądzanie nas o imperiaлизм”¹³⁴. Jednak pozostawienie przez Sikorskiego bez odpowiedzi zasugerowanej mu przez Wellesa zasady „rekompensaty” terytorialnej oraz „kwestii ukraińskiej” nastąpiło wskutek odrzucenia przez Amerykanów polskiego projektu federacyjnego oraz postulatów dotyczących granicy z Niemcami¹³⁵. Szef polskiego rządu został

¹²⁹ FDRL, PSF, Poland, 1943, Box 47, Biddle, Immediate reactions to the General's address, London 15 II 1943.

¹³⁰ IPMS, A.12.52/11i, Ciechanowski do Sikorskiego, Waszyngton 12 V 1943.

¹³¹ *Ibidem*, Ciechanowski do Raczyńskiego, Waszyngton 7 I 1943.

¹³² Sprzeciw Wellesa wobec polskiego projektu granicy zachodniej, przyłączenia Prus Wschodnich i Śląska, a nawet potrzeba ustępstw terytorialnych Polski na rzecz Niemiec motywowany był zamiarem zapewnienia efektywności ekonomicznej powojennych Niemiec, zob. szerzej: Terry, *Poland's Place*, s. 301–309; Pastusiak, *Roosevelt*, s. 86.

¹³³ W swoim wystąpieniu w Radzie Narodowej Marian Seyda postulował stworzenie dla Polski i Czechosłowacji strefy „okupacji ściślejszej”, obejmującej m.in. obszar Śląska między Odrą i Nysą Łużycką. Był jednak przeciwny inkorporacji przez Polskę tego terytorium z powodu konieczności wysiedlenia dużej liczby Niemców; zob. *Fragment protokołu z XLVIII posiedzenia plenarnego Rady Narodowej RP zawierający expose Mariana Seydy na temat polskich celów wojny*, Londyn 1 XII 1943, [w:] *W stronę Odry i Bałtyku. Wybór źródeł (1795–1950)*, t. III: *O Odrę, Nysę Łużycką i Bałtyk (1939–1944)*, red. Wojciech Wrzesiński, Wrocław–Warszawa 1990, s. 88–99.

¹³⁴ Sikorski, *Sprawozdanie Prezesa Rady Ministrów*, s. 87.

¹³⁵ Terry, *Poland's Place*, s. 303–310.

tym samym „usunięty w cień przez Rosję”, wskutek czego Stany Zjednoczone nabrały wątpliwości, czy wschodnia Polska „jest w rzeczywistości prawdziwą Polską”¹³⁶. Przekonał się o tym ostatecznie sam Sikorski, kiedy usłyszał od Roosevelta o jego niechęci do przedstawiania Sowietaom zasady nienaruszalności terytorialnej Polski z powodu oficjalnej polityki „niedyskutowania o kwestiach terytorialnych”¹³⁷. Znamienna dla USA zasada nieuznawania zmian granicznych w okresie wojny obracała się teraz przeciwko interesom Polski.

W związku z tym dopiero po powrocie generała Sikorskiego z USA w styczniu 1943 r., Biddle powiadomił Departament Stanu o ponownej „burzy niepokoju, podejrzeń i wątpliwości” wśród rządów krajów Europy Środkowej i Wschodniej z powodu wysuniętych przez Moskwę propozycji „powojennych granic bezpieczeństwa Rosji”¹³⁸. Ambasador USA zwrócił wtedy uwagę na międzynarodowe znaczenie tak zwanej „strefy środkowej” obejmującej obszar między Niemcami i ZSRR, rozciągający się od Bałtyku po Morze Egejskie. Status polityczny tego regionu Europy zależny był, w jego ocenie, od „poziomu współpracy między Rosją i jej głównymi zachodnimi sojusznikami”. Wbrew tym oczekiwaniom Biddle’a nota sowiecka do rządu polskiego z 16 I 1943 r. zapowiadająca uznanie wszystkich mieszkańców wschodnich województw RP za obywateli sowieckich szła w parze z opozycją ZSRR wobec projektów związków politycznych między państwami tego regionu¹³⁹. Zdaniem Biddle’a korelacja noty sowieckiej z terminem powrotu premiera Sikorskiego ze Stanów Zjednoczonych była nieprzypadkowa. Stanowiła bowiem „rosyjskie ostrzeżenie dla Sikorskiego, aby sprawę granic wschodnich omawiał z Moskwą, a nie z Waszyngtonem i Londynem”¹⁴⁰. Co ciekawe, Sikorski już wcześniej zapowiedział Wellesowi gotowość do bezpośrednich

¹³⁶ Mitkiewicz, *Z Generałem Sikorskim*, s. 307.

¹³⁷ Według Mitkiewicza miała być to odpowiedź Roosevelta na prośbę generała o „list gwarancyjny” potwierdzający poparcie USA dla polskiego stanowiska, które Sikorski zamierzał przedstawić Stalinowi w Moskwie po podróży na Bliski Wschód. Ciechanowski, *Przegrani zwycięzcy*, s. 239; Mitkiewicz, *Z Generałem Sikorskim*, s. 321.

¹³⁸ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, 1943, Box 16, Biddle, Observations on Russia’s attitude towards the question of post-war planning in connection with the „Middle Zone” (the Balkan and Eastern and Central European areas), as indicated by activities of Russian diplomatic quarters here, London 20 I 1943.

¹³⁹ Wojciech Materski, *Na widcie. II Rzeczpospolita wobec Sowietów, 1918–1943*, Warszawa 2005, s. 685.

¹⁴⁰ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, 1943, Box 16, Biddle, Observations on Russia’s attitude towards the question of post-war planning in connection with the „Middle Zone”.

rozmów ze Stalinem, ale pod warunkiem otrzymania amerykańskiego poparcia dla Polski oraz udziału zachodnich aliantów w rozwiązaniu sporu polsko-sowieckiego¹⁴¹. Ciecchanowski bezskutecznie zabiegał w Waszyngtonie o interwencję amerykańską w Moskwie, słysząc od Roosevelta jedynie mgliste zapewnienie o podjęciu wraz z Churchillem „odpowiedniej akcji”. Zamiast tego rząd polski otrzymał polecenie prezydenta „zachowania zimnej krwi i unikania wszystkiego, co by mogło doprowadzić do impasu” w stosunkach polsko-sowieckich¹⁴².

Po konferencji z Churchillem w Casablance w styczniu 1943 r., której towarzyszyły militarne sukcesy Sowietów pod Stalingradem, Roosevelt wręcz przestrzegł polski rząd przed naleganiem na dyplomatyczną interwencję amerykańską w Moskwie¹⁴³. W tym kontekście Biddle przywołał niedawną opinię Sikorskiego, że „jedność anglo-amerykańska w zakresie przekonań i działań była najpewniejszym zabezpieczeniem przed potencjalnym sowieckim imperializmem”, stąd „uczynienie [przez aliantów] jakichkolwiek koncesji w kwestii granic byłoby ogromnym błędem”¹⁴⁴. Niestety, kwestia „poparcia” USA dla polskiego stanowiska była rozumiana przez Amerykanów odmiennie niż przez Polaków. W tym bowiem momencie Sumner Welles dał do zrozumienia Ciecchanowskiemu, że zapewnienie Roosevelta przekazane Sikorskiemu nie dotyczyło „całości terytorium polskiego”¹⁴⁵. Po raz pierwszy ambasador RP poczuł się wtedy „zbity z tropu” pytaniem Wellesa, czy rząd polski „jest zdeterminowany nie oddać nawet piędzi swoich wschodnich terytoriów”¹⁴⁶. Należy znowu podkreślić, że wbrew podejrzeniom polskiego ambasadora Welles sygnalizował w ten sposób wierność zasadom Karty Atlantyckiej dotyczącym zmian terytorialnych, które okazywały się sprzeczne z interesem Polski.

Zaznaczmy, że Biddle podzielał tutaj pogląd polskiego rządu o „trwałej determinacji Rosji do przynajmniej częściowego osiągnięcia pierwotnie zakładanej granicy” z Polską, o czym świadczyło „tworzenie nowych ośrodków komunistycznych

¹⁴¹ Mitkiewicz, *Z Generałem Sikorskim*, s. 317.

¹⁴² IPMS, A.11.49/Sow./14a, Ciecchanowski, Rozmowa w Departamencie Stanu z Podsekretarzem Stanu Sumner Wellesem, Waszyngton 5 II 1943.

¹⁴³ Pastusiak, *Roosevelt*, s. 89.

¹⁴⁴ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, 1943, Box 16, Biddle, Observations on Russia's attitude towards the question of post-war planning in connection with the „Middle Zone”.

¹⁴⁵ IPMS, A.11.49/Sow./7, Ciecchanowski, Rozmowa z Podsekretarzem Stanu Sumner Welles dn. 30/I 1943 r. w sprawie stosunków polsko-sowieckich, Waszyngton 31 I 1943.

¹⁴⁶ Ciecchanowski, *Przegrani zwycięzcy*, s. 250–255.

w Europie” przez Stalina¹⁴⁷. Był również zaniepokojony koncyliacyjnymi gestami Sowietów wobec Niemiec w postaci zapowiedzi utrzymania po wojnie niemieckich sił zbrojnych „w sprzeczności z naszym stosunkiem do powojennych Niemiec”. Korespondowało to ze stanowiskiem Ciechanowskiego wyrażonym w lutym 1943 r. przed Rooseveltem, że Stalin ograniczy własne apetyty terytorialne tylko wtedy, „gdy ujrzy przed sobą mur” w postaci „niezłomnego stanowiska Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii”¹⁴⁸. Biddle przyznał zatem przed Departamentem Stanu, że „obecne stanowisko Rosji nie zapowiadało powojennej współpracy” w duchu kompromisu i zasad Karty Atlantyckiej. Mimo to uważał, że Sikorski podpisując w 1941 r. układ z ZSRR w warunkach silnej politycznej opozycji, sam „wystawił się na intrygi Moskwy”, która teraz „mogła wysunąć sprawę granicy wschodniej jako drogę do wymuszenia jego rezygnacji”¹⁴⁹. Ten pogląd Biddle’a, jakoby generał Sikorski stał się w ten sposób „przedmiotem specjalnej presji z ich [Sowietów] strony”, zaskoczył Jana Wszelakiego, zastępcę sekretarza generalnego MSZ, który w piśmie do Raczyńskiego zwrócił uwagę na współpracę „opozycji polskiej” z ambasadorem USA¹⁵⁰. Mimo to, w ocenie Wszelakiego stanowisko Biddle’a przyznające, że rząd sowiecki okazywał Polsce złą wolę i „w niczym się nie rewanżuje” w zamian za pomoc USA, podyktowane było „jak najbardziej przyjazną” postawą ambasadora. Powiedział on bowiem o możliwości osiągnięcia „tożsamości poglądów” między Waszyngtonem i Londynem w sprawach dotyczących Europy Środkowej i Wschodniej w tajemnicy przed Sowietami. Wszelaki słusznie jednak uważał, że propozycje Biddle’a sprowadzały się nie tyle do rozwiązywania konkretnych

¹⁴⁷ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, 1943, Box 16, Biddle, Observations on Russia’s attitude towards the question of post-war planning in connection with the „Middle Zone”.

¹⁴⁸ IPMS, A.11.49/Sow./7, Ciechanowski, Rozmowa z prezydentem Rooseveltem 16/II 1943 r., Waszyngton 16 II 1943.

¹⁴⁹ Biddle odnotował, że tuż po powrocie Sikorskiego z USA w Londynie zaczęły krążyć „zainspirowane przez Sowietów” pogłoski, że polski premier w Waszyngtonie „otrzymał ultimatum, aby natychmiast jechać do Stalina i raz na zawsze rozwiązać z nim wszystkie polsko-sowieckie kwestie sporne”. Te niepotwierdzone doniesienia postawiły Sikorskiego w ogniu politycznej krytyki opozycji, co osłabiało jego autorytet, wzmacniając zarazem pozycję Moskwy. NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, 1943, Box 16, Biddle, Observations on Russia’s attitude towards the question of post-war planning in connection with the „Middle Zone”.

¹⁵⁰ Zdaniem Wszelakiego źródła Biddle’a w „opozycji” wpływały na jego krytyczne poglądy dotyczące ZSRR, które przyjmował „za swoje”. Uważał, że były one sformułowane w sposób „o wiele ściślejszy i bardziej precyzyjny” od polskich źródeł rządowych. IPMS, A.11.49/Sow./7, Jan Wszelaki do Edwarda Raczyńskiego, Wszelaki, Biddle, Interwencja Stanów Zjednoczonych, Londyn 28 I 1943.

problemów terytorialnych czy politycznych, ile do wygaszenia napięcia polsko-sowieckiego („anti-climax”)¹⁵¹.

W tym samym czasie Biddle dowiedział się od anonimowego oficera polskiego podziemia zbrojnego o „rosyjskiej niełojalności” wobec zasad układu polsko-sowieckiego z 1941 r., która „stawiała Sikorskiego w wątplym położeniu”¹⁵². Donosił on o przerzucanych z ZSRR do okupowanej Polski komunistycznych partyzantach, których zadaniem było „prowokowanie niemieckiego odwetu na ludności polskiej”, a tym samym zdyskredytowanie legalnego polskiego podziemia. Również ambasador Ciechanowski powiadomił przedstawicieli Departamentu Stanu o tworzeniu przez Sowietów namiastki komunistycznego rządu polskiego pod szyldem „patriotycznych Polaków” gotowych na „odstąpienie wschodnich terytoriów Polski” na rzecz ZSRR¹⁵³. Potwierdzały to polskie źródła wywiadowcze informujące Biddle’a o stosowaniu przez Polską Partię Robotniczą kamuflażu „katolickiego i nacjonalistycznego” pod postacią programu budowy „wielkiej Polski po Odrę” z wykluczeniem dyskusji o granicy wschodniej¹⁵⁴. Sytuacja ta wywoływała niepokój o polityczną pozycję generała Sikorskiego nie tylko opinii publicznej w okupowanej Polsce, ale także „w polskich siłach zbrojnych w Szkocji i na Bliskim Wschodzie”. Ambasador USA przekazując te doniesienia Departamentowi Stanu, zwracał uwagę, że sytuacja polityczna oraz autorytet polskiego premiera ulegały osłabieniu, utrudniając zawarcie polsko-sowieckiego kompromisu¹⁵⁵. Z rozmowy z Sikorskim wnioskował, że w odniesieniu do ZSRR „jego pozycja polityczna znalazła się pod ostrzałem”.

Świadectwem tej słabnącej rangi rządu Sikorskiego w „strefie środkowej” Europy był podkreślony przez Biddle’a fakt, że czechosłowacki prezydent Edvard

¹⁵¹ *Ibidem*.

¹⁵² NARA, RG 84, Poland, (London) Mission Near the Polish Government in Exile (London), Supplemental General Records, 1943, Biddle, Confidential disclosures by a leading officer of Polish Government-directed Underground organisation, London 3 III 1943.

¹⁵³ IPMS, A.11.49/Sow./7, Ciechanowski, Rozmowa z Podsekretarzem Stanu Berle, 13/III 1943 r., Waszyngton 13 III 1943.

¹⁵⁴ NARA, RG 84, Poland, (London) Mission Near the Polish Government in Exile (London), Supplemental General Records, 1943, Biddle, Confidential disclosures by a leading officer of Polish Government-directed Underground organisation.

¹⁵⁵ Polski punkt widzenia na politykę ZSRR dążącą do zerwania stosunków z Polską na rzecz utworzenia „z komunistów polskich fikcji rządu” wydawał się podzielać w Waszyngtonie tylko Loy Henderson, szef Wydziału Europejskiego Departamentu Stanu. IPMS, A.11.49/Sow./7, Ciechanowski, Rozmowa z p. Loy W. Hendersonem, Szefem Wydziału Europejskiego, w dniu 22-im marca 1943 r., Waszyngton 26 III 1943.

Beneš wycofał się z dyskusji na temat planowanej konfederacji z Polską z powodu „nieprzychylniej opinii Rosji”¹⁵⁶. Z drugiej strony warto podkreślić, że zarówno Beneš, jak i szef czechosłowackiej dyplomacji Jan Masaryk zwracali uwagę ambasadora USA nie tyle na naciski sowieckie, ile na „niechęć aliantów do udzielenia narodom tego regionu moralnego wsparcia dla planów konfederacji”, czemu towarzyszyły „sygnały zapowiadające wycofanie się Stanów Zjednoczonych z Europy” po wojnie. Pogląd ten nie był bezpodstawny, ponieważ w tym czasie rząd sowiecki poparł uzgodniony wcześniej przez Roosevelta i Churchilla plan powołania w państwach „wyzwalanych” tak zwanej administracji tymczasowej, oznaczającej wyłonienie prosowieckich władz na obszarach zajmowanych przez wojska sowieckie¹⁵⁷. W tej sytuacji Biddle stanowczo sprzeciwił się sugerowanemu przez Masaryka sojuszowi polsko-czechosłowackiemu wymierzonemu w Niemcy, który uważał za „krok wstecz”. Zamiast tego proponował ustanowienie „Środkowo-Wschodnioeuropejskiej Rady Odbudowy Gospodarczej” z udziałem państw bałkańskich jako „ramy dla rozwiązania konkretnych problemów powojennych”, sugerując w tej kwestii Departamentowi Stanu udzielenie „dyskretnej zachęty dla rządów sojusznicznych”¹⁵⁸. Należy zaznaczyć, że Biddle rozpatrywał tutaj wyłącznie formę współpracy międzynarodowej „bez tworzenia bloków przeciwko Rosji”, która mogła skuteczniej skłonić Sowietów do przyjęcia „bardziej liberalnego spojrzenia na odbudowę tego regionu”. Z tego samego powodu w rozmowie z Wszelakim w styczniu 1943 r. powołał się na twierdzenie Masaryka, że Sowietci przychylnie odnieśli się do planu federacyjnego w razie „pomyślnego dla nich ustalenia granic zachodnich”¹⁵⁹. W przekonaniu Biddle’a obszar „strefy środkowej” miał bowiem stanowić przestrzeń do „kompromisu” między interesami aliantów zachodnich i ZSRR, co wykluczało regionalne inicjatywy polityczne niezależne od woli mocarstw anglosaskich i sprzeczne z interesami Moskwy. Wiadomo, że takie

¹⁵⁶ NARA, RG 84, Poland, (London) Mission Near the Polish Government in Exile (London), Supplemental General Records, 1943, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, 1943, Box 16, Biddle, Observations on Russia’s attitude towards the question of post-war planning.

¹⁵⁷ Materski, *Współkonstruktorzy*, s. 38.

¹⁵⁸ NARA, RG 84, Poland, (London) Mission Near the Polish Government in Exile (London), Supplemental General Records, 1943, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, 1943, Box 16, Biddle, Observations on Russia’s attitude towards the question of post-war planning.

¹⁵⁹ IPMS, A.11.49/Sow./7, Wszelaki do Raczyńskiego, Wszelaki, Biddle, Interwencja Stanów Zjednoczonych, Londyn 28 I 1943.

rozwiązanie odpowiadało Benešowi, który jeszcze w listopadzie 1943 r. wyrażał przed Biddle'em nadzieję na konfederację polsko-czechosłowacką pod warunkiem zawarcia kompromisu polsko-sowieckiego w sprawie granic¹⁶⁰.

W czasie poprzedzającym zerwanie przez ZSRR stosunków z rządem polskim Biddle miał świadomość, że w nadchodzącym etapie wojny „będą musiały zostać podjęte drastyczne decyzje” dotyczące państw środkowoeuropejskich reprezentowanych przez emigracyjne rządy w Londynie¹⁶¹. Warto odnotować, że właśnie wtedy Ciechanowski otwarcie podkreślił w rozmowie z przedstawicielami Departamentu Stanu groźbę zerwania przez Sowieców stosunków z Polską w celu powołania na jego miejsce „fikcji rządu polskiego, u siebie utworzonego z komunistów”¹⁶². W tej kwestii Roosevelt już tylko ostrzegał rząd polski, aby „nie dopuścić do zerwania rozmów, a tym bardziej stosunków” z ZSRR i lekceważąco odwlekał „wybór czasu i sposobu przeprowadzenia interwencji” amerykańskiej w Moskwie. W istocie nie był zainteresowany interwencją w sprawie polskiej, wciąż zwlekając z odpowiedzią na list Sikorskiego apelujący o nieuznawanie przez USA zmian terytorialnych w Polsce po 1939 r.¹⁶³ Biddle spodziewał się zatem „zdecydowanie niepomyślnych dla nich [Polaków] kroków”, które wywołałyby ich negatywną reakcję wobec mocarstw zachodnich¹⁶⁴. W tych okolicznościach po raz pierwszy zasygnalizował prezydentowi Rooseveltowi wolę rezygnacji ze stanowiska ambasadora, ponieważ w przeciwnym wypadku stałby się „agencją złych wiadomości”, zagrażającą wiarygodności Stanów Zjednoczonych. Chociaż Biddle pozostał na stanowisku ambasadora, to jego przewidywania dotyczące ponurych perspektyw dla sprawy polskiej miały okazać się słuszne.

¹⁶⁰ Czechosłowacki prezydent miał zwrócić wówczas uwagę ambasadorowi USA, że w warunkach związku ponadnarodowego „sprawa [Śląska] Cieszyńskiego poszłaby w zapomnienie”. NARA, RG 84, Poland, (London) Mission Near the Polish Government in Exile (London), Supplemental General Records, 1943, Biddle, Views of Polish Prime Minister and of Polish Minister of Labour, as expressed to Czechoslovak President Benes, concerning possible basis for a compromise of Polish-Russian differences, London 23 XI 1943.

¹⁶¹ FDRL, PSF, Biddle, 1942–1944, Biddle, London 10 III 1943.

¹⁶² IPMS, A.11.49/Sow./7, Ciechanowski, Raport z rozmów i z działalności w sprawie stosunków polsko-sowieckich, Waszyngton 7 IV 1943.

¹⁶³ Pastusiak, *Roosevelt*, s. 96–97.

¹⁶⁴ Roosevelt odmówił podejmowania dyskusji z Biddle'em o jego rezygnacji aż do jesieni 1943 r., kiedy na konferencjach w Moskwie i w Teheranie zapadły niepomyślnie dla Polski decyzje Wielkiej Trójki. NARA, RG 84, Poland, (London) Mission Near the Polish Government in Exile (London), Supplemental General Records, 1943, Roosevelt to Biddle, Washington 7 IX 1943.

Ujawnienie przez Niemców zbrodni katyńskiej poprzedzające zerwanie przez ZSRR stosunków dyplomatycznych z rządem polskim 25 IV 1943 r. potwierdziło wskazywaną wcześniej przez Biddle'a wrażliwość rządu Sikorskiego na „intrygi Moskwy”¹⁶⁵. Biddle dowiedział się od Sikorskiego, że Stalin zaoferował w lutym przywrócenie Polakom ze wschodnich terytoriów obywatelstwa RP, żądając jednak „ustępstw w kwestiach zasadniczych” dla Polski, gdyż do negocjacji z Polakami o granicach „odniósł się chłodno”¹⁶⁶. Jeszcze w połowie marca generał powiadomił również Biddle'a, że w przypadku nieudzielenia przez USA „zdecydowanego poparcia” dla Polski w tej sprawie ambasador Tadeusz Romer doradzał polskiemu rządowi „zerwanie stosunków dyplomatycznych z ZSRR”¹⁶⁷. Dodajmy jednak, że Ciechanowski, na polecenie Departamentu Stanu, nie ujawnił wcześniej przed ambasadorem USA raportu amerykańskiego dotyczącego rozmów Romera ze Stalinem, które miały wskazywać na możliwość bezpośredniego polsko-sowieckiego kompromisu w sprawie granicy wschodniej¹⁶⁸. Stało się to wskutek ingerencji rzekomo „przyjaźnie usposobionego” dla sprawy polskiej urzędnika Wydziału Spraw Europejskich Departamentu Stanu¹⁶⁹, który łudził polskiego ambasadora, że „sprawa nasza jest mocną i możliwą do obrony jedynie na podstawie całkowitego trzymania się zasad” Karty Atlantyckiej. Ponieważ te amerykańskie „zasady” stały w sprzeczności ze wszystkimi projektami Sikorskiego dotyczącymi polskiej „rekompensaty” terytorialnej na zachodzie, ewentualnego polsko-sowieckiego porozumienia granicznego, a także planu federacji środkowoeuropejskiej¹⁷⁰, to zerwanie stosunków polsko-sowieckich nie wywołało interwencji USA w obronie Polski.

¹⁶⁵ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, 1943, Box 16, Biddle, Observations on Russia's attitude towards the question of post-war planning in connection with the „Middle Zone”.

¹⁶⁶ Propozycja Stalina z 26 II 1943 r. przedstawiona ambasadorowi Romerowi sprowadzała się do zezwolenia Polakom z ziem wschodnich RP na „niesienie pomocy i wyjazdu za granicę” przy uwzględnieniu sowieckiego prawodawstwa równego uznaniu przez Polskę praw ZSRR do tych terytoriów. IPMS, PRM.102/2, Tadeusz Romer do Władysława Sikorskiego, Londyn 1 III 1943; FRUS, 1943, The British Commonwealth, Eastern Europe, The Far East, Volume III, Biddle, The Ambassador to the Polish Government in Exile (Biddle) to the Secretary of State, London 6 III 1943, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1943v03/ch9subch1> (dostęp: 1 X 2018).

¹⁶⁷ *Ibidem*, Biddle, The Ambassador to the Polish Government in Exile (Biddle) to the Secretary of State, London 19 III 1943.

¹⁶⁸ IPMS, A.11.49/Sow./7, Ciechanowski, Rozmowa z Podsekretarzem Stanu Berle 13/III 1943 r., Waszyngton 13 III 1943.

¹⁶⁹ Chodziło prawdopodobnie o zastępcę kierownika tego wydziału Loya Hendersona.

¹⁷⁰ Wewnętrzne opracowania Departamentu Stanu przyznawały Polsce prawo „etniczne” do posiadania Wilna i Lwowa. Terry, *Poland's Place*, s. 282–284.

Wręcz przeciwnie, Ciecchanowski usłyszał od Wellesa o jego „głębokim ubolewaniu” z powodu ulegania przez polski rząd „niemieckiej machinie propagandowej” dającego Sowiecom pretekst do zerwania stosunków z Polską akurat „w najbardziej ważnej chwili” podejmowania amerykańsko-brytyjskiej interwencji w Moskwie w sprawie polskiej¹⁷¹. Zaznaczyć należy, że tłumaczenia Wellesa o rzekomej „interwencji” mocarstw anglosaskich brzmiały niewiarygodnie, ponieważ, według Ciecchanowskiego, był on „raczej hamulcem” opóźniającym od wielu miesięcy działania Roosevelta na rzecz Polski¹⁷². Niestety, również Biddle, choć w pełni świadomy imperialnych zamiarów Moskwy w Europie Środkowej, zarzucił Sikorskiemu popełnienie wobec Sowieców „dyplomatycznej gafy” w wyniku braku konsultacji rządu polskiego z USA i Wielką Brytanią. W rezultacie przypisał Polakom polityczną niedojrzałość, ponieważ „tworzyli problemy, nie konsultując się z nami”, natomiast „popadając w kłopoty, oczekiwali naszej pomocy”¹⁷³.

Zaniepokojony tą amerykańską reakcją premier Sikorski pospieszył uspokoić ambasadora Winanta w Londynie, że wprawdzie „nie mógł zgodzić się na warunki sowieckie”, publicznie odrzucając niemieckie oskarżenia, ale „nie będzie naciskał na śledztwo Międzynarodowego Czerwonego Krzyża” w dochodzeniu odpowiedzialności za zbrodnię popełnioną na polskich oficerach¹⁷⁴. W proponowanej treści polskiego stanowiska wobec ZSRR wyrażał wręcz gotowość do utrzymania dobrych relacji z sowieckim rządem „bez względu na trudności spowodowane brakiem informacji o losie zaginionych polskich oficerów”. Powołując się na ambasadora Romera, uważał, że wbrew pierwotnemu wrażeniu rząd sowiecki użył wobec Polski terminu „zawieszenie” zamiast „zerwania” stosunków, co mogło oznaczać, że „drzwi do rozmów pozostały otwarte”. Ujawnił wtedy Winantowi swoje podejrzenie, że motywem sowieckim mogło być tutaj zmuszenie „zrekonstruowanego rządu polskiego” do zapłacenia wysokiej ceny za wznowienie stosunków. Z drugiej strony nie ukrywał obawy o zamiar powołania przez Stalina komunistycznego ośrodka władz polskich, o czym świadczyły publikacje „Wolnej Polski” w ZSRR, tworzenie tam „komunistycznej polskiej siły zbrojnej”

¹⁷¹ Ciecchanowski, *Przegrani zwycięzcy*, s. 283–284.

¹⁷² IPMS, A.11.49/Sow./7, Ciecchanowski, Rozmowy w Departamencie Stanu od 26 IV 43 w sprawie zerwania przez Rząd Sowiecki stosunków z Polską, Waszyngton 4 V 1943.

¹⁷³ FRUS, 1943, The British Commonwealth, Eastern Europe, The Far East, Volume III, Biddle, The Ambassador to the Polish Government in Exile (Biddle) to the Secretary of State, London 2 V 1943, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1943v03/ch9subch1> (dostęp: 1 X 2018).

¹⁷⁴ NARA, RG 84, Poland, (London) Mission Near the Polish Government in Exile (London), Supplemental General Records, 1943, John Winant to Cordell Hull, Telegram, London 27 IV 1943.

oraz „wzmacnianie [Bolesława] Drobnera jako przywódcy jakiegoś Komitetu Narodowego”¹⁷⁵. Dodajmy, że niedługo po tej rozmowie na spotkaniu z Edenem w maju 1943 r. Sikorski zastrzył swoje stanowisko, mówiąc, że „nie wycofa żadnego oświadczenia” w sprawie katyńskiej, a w przypadku internowania polskiego rządu przez Brytyjczyków „przedstawicielstwo [polskie] zostanie utworzone w kraju neutralnym” w celu „niezależnego prowadzenia wojny”¹⁷⁶. Jednak ta deklaracja generała wynikała już raczej z jego coraz trudniejszej pozycji politycznej, w której „miał się jak ranny lew w klatce”, desperacko poszukując oparcia dla odbudowy państwa polskiego w mocarstwach zachodnich, a zarazem deklarując wolę podjęcia bezpośrednich rozmów z Moskwą¹⁷⁷. Miał bowiem świadomość, że dla Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii podstawowym nierozwiązanym problemem w stosunkach polsko-sowieckich była sprawa wschodniej granicy Polski¹⁷⁸.

Warto w tym miejscu odnotować, że Sikorski zrelacjonował stan stosunków polsko-sowieckich właśnie Winantowi, pomijając przy tym ambasadora Biddle’a, który dotąd uważany był za najbardziej godnego zaufania i lojalnego wobec Polski amerykańskiego dyplomatę w kwestii zagadnień między Polską i ZSRR oraz problemów Europy Środkowej i Wschodniej. W kręgach wojskowych polskich w Londynie żywa była opinia, że z uwagi na swoją uprzednią „bliską przyjaźń z Beckiem” ambasador USA „zmienił się w stosunku do Polaków” z rządu Sikorskiego, przeciwko któremu miał nawet organizować „spisek beckowski” w porozumieniu z Mitkiewiczem¹⁷⁹. Bardziej wiarygodnym wyjaśnieniem wydaje się jednak sygnalizowany już wyżej fakt, że od chwili kryzysu w stosunkach polsko-sowieckich na początku 1943 r. Biddle był stopniowo odsuwany przez Departament Stanu od prowadzenia rozmów z rządem polskim. Kilka miesięcy później poskarżył się bowiem sekretarzowi stanu Cordellowi Hullowi, że „nie miał wiedzy” o podejmowanych przez Departament Stanu pracach nad wspólnym amerykańsko-brytyjskim stanowiskiem wobec ZSRR „z myślą o ustanowieniu nowej i trwałej podstawy stosunków polsko-sowieckich”¹⁸⁰. Wyrażał pretensje nie tylko o „ukrywanie przede

¹⁷⁵ *Ibidem*.

¹⁷⁶ NARA, RG 59, Central Decimal File, 1940–1949, Poland–USSR, 1943–1944, T1244, Roll 2, Special Report IDS, HJ 17-C, 17 V 1943.

¹⁷⁷ Mitkiewicz, *Z Generałem Sikorskim*, s. 304.

¹⁷⁸ Zob. szerzej: Tebinka, *Polityka brytyjska*, s. 257–267.

¹⁷⁹ Mitkiewicz, *Z Generałem Sikorskim*, s. 338–339.

¹⁸⁰ RG 84, Poland, (London) Mission Near the Polish Government in Exile (London), Supplemental General Records, 1943, Biddle to Hull, London 20 VII 1943.

mną tych kroków”, ale także o wynikające stąd trudności w wykonywaniu obowiązków ambasadora przy rządzie polskim, który „nie rozumiał mojej niewiedzy o działalności mego własnego rządu”. Wynikało to z coraz wyraźniejszej ingerencji Hulla oraz Wellesa w stosunki między Biddle’em i rządem Sikorskiego w kwestiach polsko-sowieckich. Departament Stanu był bowiem przekonany, że osiągnięcia między Polską i ZSRR była niezmiennie sprawą granic, wymagającą porozumienia z Sowietami bez udziału zarówno polskiego rządu, jak i pozostającego z nim w bliskich relacjach Biddle’a¹⁸¹.

Polsko-sowieckie zagadnienie terytorialne oceniane było przez dyplomację amerykańską jako „drugorzędne i wyolbrzymione” przez stronę polską, która „nie mogła oczekiwać, że Rosja zaakceptuje granicę ustanowioną po swojej klęsce z 1920 r.”¹⁸² W myśl przekonania Departamentu Stanu, że o sprawach polskich należało w tych okolicznościach rozmawiać raczej z Sowietami niż z Polakami, na przełomie maja i czerwca 1943 r. Biddle przedyskutował kwestię odbudowy stosunków polsko-sowieckich z ambasadorami Aleksandrem Bogomołowem i Iwanem Majskim. W odpowiedzi na pytanie ambasadora USA o warunki wznowienia stosunków z Polską Bogomołow miał zażądać wprost „wymiany całego rządu Sikorskiego na przyjazny i bardziej realistyczny wobec ZSRR”¹⁸³. Swoją wrogość wobec polskiego premiera uzasadnił wypowiedzianym publicznie stanowiskiem Sikorskiego, że „Polska powinna zostać wyzwolona przez wojska brytyjskie, amerykańskie i polskie”¹⁸⁴. Zdaniem Bogomołowa byłoby to zadanie „niewykonalne” bez podjęcia przez aliantów zachodnich inwazji na Europę, a następnie „marszu na wschód przez Berlin i wyzwolenia Polski”. Powiedział Biddle’owi, że taki scenariusz zostałby „bardzo życzliwie przyjęty w Rosji”, choć pozostawał mało prawdopodobny. W jego mniemaniu „przyjazny i realistyczny” rząd polski musiał zatem pogodzić się z myślą, że „naturalnym wyzwolicielem Polski była Armia Czerwona”. W nawiązaniu do tego oczekiwanego od Polski „realizmu” już w połowie maja Ciechanowski usłyszał od ambasadora Halifaxa pytanie o gotowość Sikorskiego do przeprowadzenia „rekonstrukcji rządu” na zasadach odpowiadających oczekiwaniom

¹⁸¹ Pastusiak, *Roosevelt*, s. 115.

¹⁸² NARA, RG 59, Central Decimal File, 1940–1949, Poland–USSR, 1943–1944, T1244, Roll 2, Special Report IDS, HJ 17-A, 15 V 1943.

¹⁸³ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, 1943, Box 16, Biddle to Welles, London 2 VI 1943.

¹⁸⁴ *Ibidem*, Biddle, Factors calling for consideration in light of potential bearing upon Russia’s forward looking political-military policy vis-a-vis the „Middle Zone” in general, London 20 V 1943.

Stalina¹⁸⁵. Było to wymowne świadectwo przejścia przez mocarstwa zachodnie pojęć niepodległości i suwerenności „ze słownika sowieckiego”. Niemniej, niektórzy historycy powołują się na rozmowy Biddle’a z Bogomołowem jako świadectwo gotowości Moskwy do współpracy z rządem Sikorskiego¹⁸⁶.

Warto tutaj zaznaczyć, że Majski nie był w rozmowie z Biddle’em tak kategoryczny jak Bogomołow, mówiąc o woli utrzymania współpracy z Sikorskim, ponieważ pozostawał on „bardziej realistyczny od pozostałych członków rządu”¹⁸⁷. Znamienne, że w rozmowach Biddle’a z obydwoma sowieckimi ambasadorami ani jednym słowem nie nawiązano do sprawy katyńskiej jako źródła sporu polsko-sowieckiego. Ambasador USA nie miał zatem wątpliwości, że głównym motywem Sowietów w zaostrozaniu konfliktu z rządem polskim było uprzednio zaplanowane dążenie do politycznej dominacji nad „strefą środkową” w Europie¹⁸⁸. Nie zmieniło to zarazem jego przekonania o potrzebie odbudowania stosunków polsko-sowieckich nawet za cenę poważnych ustępstw strony polskiej. Pogląd Biddle’a korespondował tutaj z odnotowanym przez Ciechanowskiego stanowiskiem Wellesa, który na konferencji komentatorów prasowych w Waszyngtonie na początku maja 1943 r. obwinił zarówno ZSRR, jak i Polskę o doprowadzenie do zaistniałego kryzysu¹⁸⁹. Zdecydowanie najwięcej słów krytyki poświęcił jednak postawie rządu polskiego posiadającego „szczególną zdolność do przegrywania wygranych bitew”. Temat ten rozwinął Forrest Davis, dziennikarz tygodnika „The Saturday Evening Post”, a zarazem współpracownik Roosevelta, mówiąc, że „Polacy niepotrzebnie gorączkują się sytuacją polsko-sowiecką”, ponieważ ich rząd ulegał „skrajnie nacjonalistycznym czynnikom polskim”, co zakłócało współpracę ZSRR z zachodnimi mocarstwami, uniemożliwiając im późniejsze „okiełznanie apetytów osłabionej Rosji”¹⁹⁰.

¹⁸⁵ IPMS, A.11.49/Sow./14a, Ciechanowski, Rozmowa z Lordem Halifaxem w sprawie rzekomej misji Lorda Beaverbrooka i jego roli w konferencji Prezydenta z Premierem Churchillem, Waszyngton 13 V 1943.

¹⁸⁶ Zob. Cytowska-Siegrist, *Stany Zjednoczone*, s. 213–215.

¹⁸⁷ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, 1943, Box 16, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, 1943, Box 16, Biddle to Welles, London 2 VI 1943.

¹⁸⁸ *Ibidem*, Biddle, Factors calling for consideration in light of potential bearing upon Russia’s forward looking political-military policy vis-a-vis the „Middle Zone” in general, London 20 V 1943.

¹⁸⁹ IPMS, A.11.49/Sow./14a, Ciechanowski, Analiza nastrojów dotyczących sprawy stosunków polsko-sowieckich i ogólnego stosunku do Sowietów na tle ostatnich wydarzeń, Waszyngton 11 V 1943.

¹⁹⁰ *Ibidem*.

Nawiązując do powyższych wniosków, w czerwcu 1943 r. Biddle zasugerował Wellesowi wywarcie wpływu na premiera Sikorskiego w celu dokonania oczekiwanych przez ZSRR „zmian w składzie polskiego rządu”¹⁹¹. Uważał, że „Sikorski mógł spełnić ten warunek bez narażania godności i prestiżu polskiego stanowiska”, jeżeli zmiany zostałyby rozłożone w czasie „pod pretekstem różnic w kwestii polityki wewnętrznej” oraz uzasadnione potrzebą „zmiany warty”¹⁹². Nie ukrywał przed Wellosem swojego osobistego przekonania, że „Sikorski powinien wymienić przynajmniej kilku ministrów [...] zwłaszcza ministra informacji [Stanisława] Kota oraz ministra Mariana Seydę kierującego wydziałem planowania powojennego [Ministerstwem Prac Kongresowych]”. Wybór ten wynikał z krytycznej wobec Sowietów postawy obu ministrów oraz ich nieufności do Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii podważającej zarazem pozycję generała Sikorskiego. Ponadto Biddle przypisywał Kotowi odpowiedzialność za wmanipulowanie Sikorskiego w żądanie śledztwa Międzynarodowego Czerwonego Krzyża w sprawie zbrodni katyńskiej, z którego premier nie mógł się później wycofać¹⁹³. Z kolei negatywną ocenę Seydy jako „reakcjonisty starej szkoły” Biddle podparł swoimi konsultacjami z Bogomołowem twierdzącym, że minister planował zbudować „rozległą reakcyjną konfederację od Bałtyku po Morze Egejskie” przy zachowaniu przez Polskę przedwojennej granicy wschodniej i rozszerzeniu terytorium na zachodzie¹⁹⁴. Również Departament Stanu zwracał w tym czasie uwagę, że pogorszenie stosunków między Polską i ZSRR było spowodowane nie tyle stanowiskiem Sikorskiego w sprawie katyńskiej, ile „przyjazdem do Londynu Kota, byłego ambasadora

¹⁹¹ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, 1943, Box 16, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, 1943, Box 16, Biddle to Welles, London 2 VI 1943.

¹⁹² Twierdził, że Sikorski, choć należał do obozu przeciwników sanacji, mógł łatwiej przekonać się do idei „rekonstrukcji” rządu, jeśli wytłumaczyłyby zmiany praktyką stosowaną wcześniej przez Józefa Piłsudskiego, *ibidem*.

¹⁹³ FRUS, 1943, The British Commonwealth, Eastern Europe, The Far East, Volume III, Biddle, The Ambassador to the Polish Government in Exile (Biddle) to the Secretary of State, London 2 V 1943, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1943v03/ch9subch1> (dostęp: 1 X 2019).

¹⁹⁴ W związku z Kotem przywoływał jego „otwarty egoizm, przerost ambicji” oraz „nienawiść” do dawnych współpracowników Józefa Piłsudskiego w armii polskiej, których osadzał w obozach odosobnienia we Francji i w Szkocji. Zarzucał mu także powołanie Rady Narodowej RP, która stała się opozycyjnym wobec Sikorskiego siedliskiem „demagogii pozbawionej zrozumienia dla demokracji”. Kategoriecznie odradzał zatem rządowi polskiemu wysyłanie Kota i Seydy na stanowiska dyplomatyczne do USA, ponieważ obaj byli „wichrzycielami”, których należało wysłać „do jakiegoś odległego kraju ze zdrowym klimatem, gdzie nie mogliby intrygować”. FDRL, PSF, Biddle, 1942–1944, Biddle, Memorandum. Background. Professor Kot, Polish Minister of Information, Minister in Charge of Post-War Planning, Marian Seyda, London 16 VI 1943.

w Moskwie”, który nadał polityce wobec Sowietów „bardziej dynamiczny kurs”¹⁹⁵. Warto wreszcie podkreślić, że Biddle przedyskutował kwestię zmiany składu polskiego rządu bezpośrednio z Sikorskim tuż przed jego wyjazdem na Bliski Wschód. Miał on wtedy sprawić na ambasadorze USA wrażenie „otwartego umysłu w tej materii”¹⁹⁶, co Biddle zrozumiał jako gotowość do przeprowadzenia postulowanej przez niego „rekonstrukcji”. Należy przy tym podkreślić, że ówczesna wola Sikorskiego do podjęcia na ten temat negocjacji zarówno z aliantami zachodnimi, jak i z Sowietami „nawet kosztem krzywd narodowych”, podyktowana była jego uzasadnioną obawą o utratę przez rząd RP możliwości kierowania sprawami Polski¹⁹⁷.

Niestety, wbrew nadziejom Sikorskiego na kompromis z Sowietami propozycja Biddle’a korespondowała bardziej ze złowieszczym poglądem admirała Williama Harrisona Standleya, ambasadora amerykańskiego w Moskwie, który uważał, że rząd sowiecki „według wszelkich znamion kategorycznie odmówi wznowienia stosunków z obecnym polskim gabinetem”¹⁹⁸. Powoływał się tutaj na wspólne stanowisko z ambasadorem brytyjskim Archibaldem Clark Kerrem, że w stosunkach polsko-sowieckich żaden przełom nie nastąpi bez podjęcia sprawy zmiany składu polskiego rządu oraz rozwiązania kwestii granic. Standley zarzucał w tym miejscu Hullowi „opieranie się zbyt mocno na polskich dezyderatach”, podczas gdy należało „brać pod uwagę sowieckie motywy w zerwaniu stosunków”. Za najważniejsze zadanie dyplomacji amerykańskiej uważał zatem „wpłynięcie na generała Sikorskiego, aby wyeliminował ze swojego rządu czynniki uniemożliwiające harmonijne stosunki z rządem sowieckim”. W tej sprawie można wręcz mówić o harmonijnej zgodności stanowiska amerykańskiego i brytyjskiego wobec rządu RP¹⁹⁹.

¹⁹⁵ W analizach Departamentu Stanu podkreślano „zupełnie absurdalne” podejrzania Sowietów do ministrów Kota i Kukiela, którzy podczas wojny z lat 1914–1918 mieli opowiadać się za odbudową Polski w porozumieniu z Niemcami. Z drugiej strony „nic nie wskazywało, aby rezygnacja samego generała Sikorskiego miała być dobrze przyjęta w Moskwie”. NARA, RG 59, Central Decimal File, 1940–1949, Poland–USSR, T1244, Roll 2, Special Report IDS, 17 V 1943.

¹⁹⁶ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, 1943, Box 16, Biddle to Welles, London 2 VI 1943.

¹⁹⁷ Mitkiewicz wspominał słowa Sikorskiego o niebezpieczeństwie powstania dwóch rządów polskich w wyniku powołania pod egidą sowiecką Związku Patriotów Polskich w ZSRR. Kwestia ta miała stać się przedmiotem rozmów generała w Moskwie, do której planował udać się po powrocie z Bliskiego Wschodu. Mitkiewicz, *Z Generałem Sikorskim*, s. 359–360.

¹⁹⁸ NARA, RG 84, Poland, (London) Mission Near the Polish Government in Exile (London), Supplemental General Records, 1943, William Harrison Standley to Cordell Hull, Moscow 18 VI 1943.

¹⁹⁹ Magdalena Hułas, *Goście czy intruzi? Rząd polski na uchodźstwie, wrzesień 1939–lipiec 1943*, Warszawa 1996, s. 136.

Z drugiej strony Hull pod koniec czerwca 1943 r. pouczył Biddle'a, że wywieranie nacisków na Sikorskiego byłoby błędem w obliczu otwarcie wrogiej Polsce polityce ZSRR. Miał świadomość, że Sowieci zrywając stosunki z Polską, „chcieli zakomunikować wszystkim sąsiednim rządóm, że ich dalsze istnienie zależeć będzie od gotowości przyjęcia sowieckich żądań i dostosowania swojej polityki zagranicznej do Związku Sowieckiego”²⁰⁰. W tej sytuacji jakiegokolwiek zmiany w rządzie Sikorskiego „powinny nastąpić po wznowieniu stosunków [polsko-sowieckich], a nie pod naszym naciskiem”, który tworzyłby „nieszczęśliwy precedens”. Wątpił również w sens wymiany polskich ministrów, skoro „trudno znaleźć reprezentatywne rządowe środowisko polskie, które zastąpiłoby rząd Sikorskiego [...] gotowe w takim stopniu jak on podejmować próby porozumienia z rządem sowieckim”. Miał zarazem pewność, że Sowieci nie zaakceptowałyby żadnego rządu polskiego, który „nie pogodziłby się z sowieckimi żądaniami wobec wschodniej Polski”²⁰¹. Stanowisko Hulla nie oznaczało bynajmniej poparcia dla polskich postulatów w sprawie granic, ale podyktowane było przekonaniem, że należało do zakończenia wojny unikać podejmowania „każdej kwestii związanej z granicami”, a zamiast tego akcentować argumenty „humanitarne”²⁰². Wewnętrzne analizy Departamentu Stanu nie pozostawiały zarazem wątpliwości, że Waszyngton „gotowy był okazać zrozumienie dla rosyjskich argumentów w sprawie granic”, pod warunkiem że ZSRR okaże choćby „minimalne uznanie dla nienaruszalnych praw życia, wolności i poszukiwania szczęścia dla każdego człowieka”²⁰³. Za tą naiwnie brzmiącą frazeologią kryła się „realistyczna” polityka USA dążąca do uświadomienia Narodów Zjednoczonych, że sowiecka Rosja otrzymała równe prawa do stanowienia powojennego porządku terytorialnego w Europie. W tym kontekście Stany Zjednoczone wykazywały się całkowitym brakiem zrozumienia dla „świętości granic” będących w tradycji amerykańskiej obiektem transakcji, podczas gdy

²⁰⁰ NARA, RG 84, Poland, (London) Mission Near the Polish Government in Exile (London), Supplemental General Records, 1943, Hull to Biddle, 29 VI 1943.

²⁰¹ W rozmowie z Ciechanowskim na początku lipca Henderson uspokajająco dał mu do zrozumienia, że USA zakwestionowały przyjętą w styczniu 1943 r. przez Sowietów zasadę obywatelstwa ZSRR dla Polaków z ziem wschodnich RP, która była podstawą sowieckich żądań terytorialnych. IPMS, A.12.52/11i, Ciechanowski do Raczyńskiego, Waszyngton 1 VII 1943.

²⁰² NARA, RG 84, Poland, (London) Mission Near the Polish Government in Exile (London), Supplemental General Records, 1943, Hull to Biddle, 29 VI 1943.

²⁰³ W zamiarze zrekomensowania Polsce „drugorzędnych” strat terytorialnych na rzecz ZSRR mocarstwa anglosaskie podkreślały potrzebę walki o „ludzką godność” i ewakuowania z obszarów sowieckich kolejnych grup polskich obywateli. NARA, RG 59, Central Decimal File, 1940–1949, Poland–USSR, T1244, Roll 2, Special Report IDS, HJ 17-A, 15 V 1943.

w polskiej warunkiem niepodległego bytu²⁰⁴. Biddle tylko do pewnego stopnia wydawał się rozumieć polskie stanowisko w sprawach terytorialnych podyktowane położeniem Polski między ekspansjonizmem z jednej strony niemieckim a z drugiej sowieckim otrzymującym poparcie zachodnich koalicjantów²⁰⁵.

Tragiczna śmierć generała Sikorskiego w katastrofie lotniczej pod Gibraltarem 4 VII 1943 r. nie pozwoliła zweryfikować przekonania ambasadora Biddle'a, że tylko on był zdolny do efektywnej współpracy Sowiecami na „realistycznych” zasadach zakładających ustępstwa terytorialne Polski na wschodzie²⁰⁶. Prowadzone przez amerykańskiego ambasadora rozmowy z przedstawicielami rządu RP świadczyły o gotowości premiera Sikorskiego do pewnego kompromisu granicznego z Sowiecami pod warunkiem otrzymania od USA zapewnienia w kwestii integralności terytorialnej Polski i korzystnego rozwiązania terytorialnego na zachodzie. Jednak z korespondencji amerykańskiego ambasadora wynika, że Sikorski na próżno oczekiwał udziału Stanów Zjednoczonych nie tylko w sporze granicznym z Moskwą, ale również w poparciu polskich postulatów terytorialnych na zachodzie i planów federalcyjnych w Europie Środkowej. Wbrew oczekiwaniom Sikorskiego przystąpienie do wojny sowieckiej Rosji, a następnie Stanów Zjednoczonych osłabiło międzynarodową pozycję rządu polskiego, podważając wartość zobowiązań sojuszniczych Zachodu względem Polski²⁰⁷. Beznadziejny stan sprawy polskiej w 1943 r. przypominał złowieszczą zapowiedź wyrażoną kilkakrotnie przez Sikorskiego wobec ambasadora Biddle'a, że brak poparcia USA i Wielkiej Brytanii dla polskich interesów politycznych wobec ZSRR oznaczałby konieczność kapitulacji Polski wobec Sowieców, a tym samym jego „odejście ze stanowiska premiera”²⁰⁸. Choć Biddle doceniał „moralną odwagę i determinację” Sikorskiego do odzyskania przez Polskę niepodległości we współpracy z mocarstwami zachodnimi, to nie dostrzegał związku polskiej suwerenności politycznej z postulowanymi przez Polskę gwarancjami terytorialnymi ze strony Stanów Zjednoczonych. Reprezentowane przez niego stanowisko

²⁰⁴ IPMS, A.12.52/11i, Ciechanowski do Sikorskiego, Waszyngton 12 V 1943.

²⁰⁵ FDRL, PSF, Poland 1943, Biddle to Roosevelt, London 17 III 1943.

²⁰⁶ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, Box 10, Biddle, Survey of reactions of Allied Government circles to M. Stalin's reported post-war intentions, and their forward looking views, London 20 II 1942.

²⁰⁷ Hułas, *Goście czy intruzi*, s. 287–288.

²⁰⁸ NARA, RG 84, Poland, Government in Exile (London), General Records, 1940–1944, Box 10, Biddle, General Sikorski's confidential disclosure regarding discussions which took place between himself and the British War Cabinet just previous to his departure from London, 18 III 1942.

administracji Roosevelta nie korespondowało z polskim rozumieniem suwerenności jako tożsamej z integralnością terytorialną w kształcie sprzed 1939 r. na wschodzie i poszerzonej kosztem Niemiec na zachodzie. Podzielane przez Biddle'a zasady Karty Atlantyckiej nie tylko otwierały bowiem pole do niekorzystnej zmiany przedwojennej granicy polsko-sowieckiej, ale również kwestionowały zasadność „dalekosiężnych aspiracji politycznych” Sikorskiego w planie przyłączenia do Polski Prus Wschodnich i „poniemieckiego Śląska”²⁰⁹. Odroczenie przez USA decyzji terytorialnych nie było podyktowane wolą poparcia polskiego stanowiska w sprawie granic, ale potrzebą uniknięcia amerykańskich zobowiązań i gwarancji na rzecz Polski²¹⁰. Stąd w świetle korespondencji Biddle'a dostrzec można wyraźną korelację między kryzysem w stosunkach polsko-sowieckich na przełomie 1942 i 1943 r. a równoległe narastającą opozycją zachodnich mocarstw wobec postulatów granicznych Polski. Krytyczna ocena projektów terytorialnych i federacyjnych Sikorskiego przez Biddle'a od 1942 r. wskazuje wreszcie, że niekorzystne dla sprawy polskiej decyzje USA i Wielkiej Brytanii dojrzały na długo przed kluczowymi konferencjami Wielkiej Trójki w Teheranie, Jałcie i Poczdamie z lat 1943–1945. Zasadne wydają się zatem wątpliwości wyrażone przez pułkownika Mitkiewicza tuż po drugiej wizycie Sikorskiego w USA w 1942 r., jak dalece postawienie w tych warunkach przez Polskę „całego naszego kapitału politycznego” na Stany Zjednoczone było zgodne z polską racją stanu²¹¹. Z drugiej strony USA były jedynym punktem oparcia polskich nadziei na zachowanie integralności terytorialnej w ramach zbiorowego bezpieczeństwa europejskiego, w którym zmniejszone miało zostać znaczenie granic²¹².

SUMMARY

The article deals with Polish borders and territorial issues as seen from the perspective of the United States Ambassador to Poland Anthony J. Drexel Biddle's contacts with the government of Władysław Sikorski in 1941–1943. The objective of the text is to present, on the basis of American and Polish archival materials, the American assessment of Polish border issues, as well as the expectations of the Polish government towards the

²⁰⁹ *Ibidem*, Biddle, Survey of reactions of Allied Government circles to M. Stalin's reported post-war intentions, and their forward looking views, London 20 II 1942.

²¹⁰ Geir Lundestad, *The American Non-Policy Towards Eastern Europe, 1943–1947*, Tromsø–Oslo–Bergen 1978, s. 183–184.

²¹¹ Sikorski miał zastanawiać się nad zasadniczą zmianą koncepcji państwa polskiego w kształcie z 1939 r., ale ostatecznie „przyjął rady zachodnich aliantów”, poszukując „kompromisów” i odkładając najważniejsze decyzje do zakończenia wojny. Mitkiewicz, *Z Generalem Sikorskim*, s. 304.

²¹² Grudziński, *Przyszłość Europy*, s. 142–153.

United States and Western allies regarding territorial issues, particularly against the background of the Polish-Soviet relations evolving since 1941. The diplomatic correspondence of the US Ambassador from that period indicates that Biddle, regarded in Polish government circles as a friend of the Polish cause, played an important role in Polish-American discussions on the borders, whose course, ultimately unfavourable for Poland, correlated with the progressing crisis in relations between Poland and the USSR. The research allows us to conclude that the Sikorski's government, which revealed to Biddle its readiness to compromise with the Soviets, could not count on support, let alone a guarantee from the United States that the pre-war shape of the Polish-Soviet border would be maintained. It can be observed that Polish territorial postulates concerning both its eastern and western borders were perceived by American diplomacy as an obstacle to cooperation with Moscow. Biddle's contacts with the Polish government in exile in 1941–1943 indicate that the US position on territorial issues, which was unfavourable to the Polish cause, had been developed long before the key decisions of the Tehran and Yalta conferences.

BIBLIOGRAFIA / REFERENCES

- The National Archives and Records Administration (NARA), College Park
RG 84 – Records of Foreign Service Posts of the Department of State Poland Government in Exile (London), General Records, 1940–1944 Poland, (London) Mission Near the Polish Government in Exile (London), Supplemental General Records, 1943.
RG 59 – Department of State Central Files Central Decimal File, 1940–1949 Poland–USSR, 1943–1944.
- Franklin D. Roosevelt Presidential Library (FDRL), Hyde Park
President's Secretary's File (1933–1945).
Biddle, Anthony J. Drexel, 1937–1944.
Poland, 1939–1943.
- Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego (IPMS), Londyn
A.12.49/St.Zj./1; A.12.52/11i; A.11.E/239; A.11.49/Sow./1; A.11.49/Sow./7;
A.11.49/Sow./14a; PRM.102/2.
- The National Archives, Londyn
FO 954 – Foreign Office: Private Office Papers of Sir Anthony Eden.
- Foreign Relations of the United States (FRUS),
1942, Europe, Volume III, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1942v03/ch11>.
1943, The British Commonwealth, Eastern Europe, The Far East, Volume III, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1943v03/ch9subch1>.
- Horyń Roman, *General Sikorski w świetle dokumentów*, Warszawa 1996.
- Protokoły posiedzeń Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej*, t. IV: *grudzień 1941–sierpień 1942*, red. Wojciech Rojek, Kraków 1998.
- Protokoły posiedzeń Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej*, t. V: *wrzesień 1942–lipiec 1943*, red. Wojciech Rojek, Kraków 1998.

- The Great Powers and the Polish Question 1941–1945. A Documentary Study in Cold War Origins*, ed. Anthony Polonsky, London 1976.
- W stronę Odry i Bałtyku. Wybór źródeł (1795–1950)*, t. III: *O Odrę, Nysę Łużycką i Bałtyk (1939–1944)*, red. Wojciech Wrzesiński, Wrocław–Warszawa 1990.
- Ciechanowski Jan, *Przegrani zwycięzcy. Wspomnienia ambasadora Polski w Stanach Zjednoczonych w czasie II wojny światowej*, Kraków 2017.
- Mitkiewicz Leon, *Z Generałem Sikorskim na obczyźnie. Fragmenty wspomnień*, Paryż 1968.
- Pomian Jan, *Józef Retinger. Życie i pamiątki „szarej eminencji”*, Warszawa 1990.
- Raczyński Edward, *W sojusznicy Londynie. Dziennik ambasadora Edwarda Raczyńskiego 1939–1945*, Londyn 1997.
- Cytowska-Siegrist Ewa, *Stany Zjednoczone i Polska, 1939–1945*, Warszawa 2013.
- Grudziński Przemysław, *Przyszłość Europy w koncepcjach Franklina D. Roosevelta (1933–1945)*, Wrocław 1980.
- Hułas Magdalena, *Goście czy intruzi? Rząd polski na uchodźstwie wrzesień 1939–lipiec 1943*, Warszawa 1996.
- Lundestad Geir, *The American Non-Policy Towards Eastern Europe 1943–1947*, Tromsø–Oslo–Bergen 1978.
- Materski Wojciech, *Na widocie. II Rzeczpospolita wobec Sowietów 1918–1943*, Warszawa 2005.
- Materski Wojciech, *Współkonstruktorzy ładu powojennego. Konferencje Narodów Zjednoczonych 1943–1945*, Warszawa 2015.
- Materski Wojciech, *Zerwanie stosunków polsko-sowieckich*, [w:] *Historia dyplomacji polskiej*, t. V: *1939–1945*, red. Waldemar Michowicz, Warszawa 1999.
- Pastusiak Longin, *Roosevelt a sprawa polska*, Warszawa 1980.
- Siwek Krzysztof, *Anthony J. Drexel Biddle wobec sytuacji międzynarodowej Polski w latach 1937–1939*, „Przegląd Zachodni”, 2018, 3, s. 97–126.
- Tebinka Jacek, *Polityka brytyjska wobec problemu granicy polsko-radzieckiej, 1939–1945*, Warszawa 1998.
- Terry Sarah Meiklejohn, *Poland's Place in Europe. General Sikorski and the Origin of the Oder–Neisse Line 1939–1943*, Princeton 1983.

O AUTORZE

dr Krzysztof Siwek – pracownik Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego. Jego zainteresowania naukowe obejmują: historię Śląska, Polski, Europy oraz Stanów Zjednoczonych w XX w. Prowadzi badania nt. polityki USA i Wielkiej Brytanii wobec granic Polski, przynależności politycznej Śląska oraz granicy polsko-niemieckiej w latach 1918–1990. Obecnie realizuje projekt poświęcony ocenie spraw terytorialnych i położenia międzynarodowego Polski przez ambasadora Anthony’ego J. Drexela Biddle’a. Adres e-mail: krzysztof.siwek@uwr.edu.pl